

Van Sinte Brandane

editie Willem Gerard Brill

bron

Van Sinte Brandane (ed. Willem Gerard Brill). J.B. Wolters, Groningen 1871

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/_sen001wgbr01_01/colofon.htm

© 2008 dbnl

Inleiding.

In de *Reis van Sinte Brandaen* bezitten wij eene Middennederlandsche bewerking van eene Middeleeuwsche legende, die in de twaalfde eeuw, nu meer dan minder uitvoerig, vervat werd in Fransche rijmen, welke waarschijnlijk door den samensteller van ons Nederlandsch rijmwerk zijn nagevolgd. Noch in den inhoud noch in den vorm is er iets, dat mij noopt deze Nederlandsche bewerking als bijzonder oud aan te merken. Integendeel de Hoogduitsche woorden, die er in voorkomen, doen aan het Beiersche tijdperk denken. Van die geleerden, welke dit werk voor het alleroudste voortbrengsel onzer letterkunde houden, moet ik, alvorens tot hun gevoelen over te gaan, nadere bewijzen erlangen. Ons rijmwerk is bewaard in het bekende Comburger Handschrift, in het Archief te Stuttgart voorhanden, en naar een afschrift van den tekst, zooals hij in dat Handschrift gevonden wordt, uitgegeven door Jonkheer PH. BLOMMAERT, in zijne *Oudvlaemsche Gedichten*, II Deel. - In het eerste Deel van hetzelfde werk had de Heer BLOMMAERT eene latere bewerking gegeven naar een Handschrift, dat aan den Heer VAN HULTHEM had toebehoord. Aan de laatstvermelde bewerking ontbreken meer dan 300 regels, die het begin behelsden. Blijkbaar heeft de opsteller den tekst van het Comburger Handschrift gekend, en dien met vermindering der plaatsen en uitdrukkingen, welke hem moeilijk te verstaan voorkwamen, gevolgd. Wij geven den Comburger tekst naar BLOMMAERTS uitgave, alleenlijk, waar 't noodig scheen, met verandering der interpunctie, terug, en zullen de latere bewerking slechts daar raadplegen, waar zulks tot verbetering der lezing of tot recht verstand der taal baat kan aanbrengen.

Het gedicht geeft een verhaal van hetgeen den abt van een klooster in het Iersche Graafschap Galloway, met name Brandaen, in het laatst der zesde eeuw, overkomen zou zijn. Hem kwam, ziedaar den aanvang der geschiedenis, een boek in handen, waarin wonderen der schep-

ping vermeld stonden, die den abt zoo ongeloofelijk voorkwamen, dat hij in zijne verontwaardiging het boek in het vuur wierp. Doch een Engel verscheen, wraakte zijne daad en legde hem de taak op om eene hachelijke reis op zee te gaan ondernemen, ten einde met eigen oogen te zien wat hij ongerijmd achtte, en alzoo bewaarheid te vinden wat hij als logen vervloekt had.

Hier verraadt zich duidelijk, dat er in den tijd, waarvan onze legende dagteekent, niet alleen twijfel ontstaan was aan hetgeen de Oudheid van de wonderen van het uiterste Westen en van eenen samenhang der aarde met de hemelsfeer (want daarvan stond in dat boek te lezen) vermeldde, maar dat er ook onder de vroomste geestelijken dezulken waren, welke die verhalen als verderfelijke fabelen verwierpen. Inderdaad, het echte christelijke geloof was vreemd van de dweeperij van sommigen van Christus tijdgenooten, die de openbaring verwachtten van een land, in het uiterste Westen verborgen. Volgens de leer des Evangelies, namelijk, is de toekomstige eeuw voor het levend geslacht nabij: zij is binnen in den mensch te ervaren. Voor den christen, om een beeld te ontleenen aan eene der voorstellingen van deze *Reis van St. Brandaen*, voor den christen moge de wereld vergaan, evenals de grond van het Dal Siddim onder de gruwelijke zondaren van Sodom en Gomorra, hij heeft altijd genoeg bodem onder de voeten, al ware die bodem niet grooter dan eene zode op het vlak des oceaans. Zoodanige wezens, uit Sodom gered, zwevende op eene rusch over de holle zee, voert de Reis van St. Brandaen voor ons op; zij noemt ze Gods kinderen, maar acht blijkbaar hun bestaan hachelijk, en schrijft het toe aan hunne zonde. Beter dunkt onzen auteur het verblijf van gelukkiger Gods kinderen op de rots. En geen wonder: met de beschouwing, die hel en hemel in 's menschen gemoed geplaatst acht, vond het geestelijk gezag zijne rekening niet. Tot bevestiging van dat gezag scheen het noodig, dat men de ervaring van zulke hooge dingen niet aan de bewustheid van den eersten den besten overliet. Zodoende toch was de eenvoudigste leek zijn eigen rechter, en kwam de grondslag van de macht der geestelijken te vervallen. Derhalve had men die voorstellingen van het oude heidendom aangaande de wonderen van den westelijken oceaen en van een punt, waar aard en hemel als in elkander vloeiden, maar waar dan ook de hel hare kaken opende, volstrekt noodig, opdat de mogelijkheid niet zou gemist worden om met uitwendige straffen te dreigen en met uitwendig loon te troosten.

Aan den toeleg nu om de voorstellingen van dezen aard als waar en ontwijfelbaar ingang te doen vinden, heeft de Brandaenslegende haren oorsprong te danken.

Een der eerste wonderlijke dingen, die Brandaen, met zijne monniken in zee gestoken, ontwaarde, was het volgende. Zij waren ergens aan wal gegaan, meenende zich op een eiland te bevinden. Maar zie! de bodem beweegt zich en wat hun een land docht, is een onmetelijke visch. - Dat mocht wel een beeld heeten van den toestand der men-

schen op dezen aardbodem. Men waant, dat de aarde vast ligt, maar inderdaad is zij een dier, dat slechts grillig in de wateren der wereldzee behoeft onder te duiken, om de steden der menschen met al hare bewoners te verzwelgen. - Doch het zeemonster, dit leert ons het volgend avontuur, is aan den kerkvorst onderdanig: bij hem is toevlucht tegen het gevaar van met aarde en al te vergaan of door de gedrochten van den afgrond verslonden te worden.

Na nog andere voorwerpen te hebben waargenomen, bestemd om losheid van het aardsche goed en gehoorzaamheid aan de voorschriften van den godsdienst in te scherpen, komen de schepelingen in de Leverzee. Zoo heette de zee, die de aarde omgeeft. Zij is dik als geronnen bloed. Daarvan ontleent zij dan ook den naam. In het Zweedsch beteekent *lefra sig, stollen*, en in het IJslandsch *lifrad blod, geronnen bloed*. De *lever* heet dus omdat zij als het voortbrengsel van zekere stremming van het bloed beschouwd werd. Ook noemen de Fransche Middeleeuwsche schrijvers die zee *la mer betée*, evenals zij van *sang beté* spraken¹⁾. In dat oord toch zijn de vaste en harde stoffen der aarde wel niet in een staat van vloeibaarheid, maar toch van doordringbaarheid overgegaan onder den invloed eener kracht, die de aarde optrekt en draagt en waaruit zij het leven put en als het ware den adem schept. Gelijk de vaste deelen des lichaams zich, in de longen, in eene doordringbare stof vervormd voordoen, door middel van welke de lucht in het lichaam dringt en het lichaam als het ware in de lucht wordt opgelicht, zoo is de aarde in de Leverzee in eene longenstof veranderd, in welke, om met PYTHEAS te spreken²⁾, aarde en zee en alle dingen opgetrokken en samengebonden zijn: het is geen aarde, geen zee, geen lucht, maar een mengsel van die allen, te week om op te loopen, en te dik om door te varen, even als de plaats, waar, volgens PLATO's Timaeus, het eiland Atlantis in zee is vergaan. Zoo het eene zee moet heeten, zij is, om TACITUS woorden te gebruiken, die aldus spreekt van de zee bij Thule, welke den aardbol omgordelt en afsluit, - zij is eene trage en nagenoeg onbewegelijke zee³⁾. - Daar komende, kunnen de schepen niet verder: zij zijn geboeid, als aan een ontzaggelijken magneet. Slechts een wonder kon het schip van Brandaen verlossen; maar ook dat wonder grijpt stand ten behoeve van den heiligen man.

Zoo varen zij dan verder om de onwraakbare getuigen van de nabijheid van het Paradijs te vernemen in een duif en een raaf, die uit dat gezegend oord een zevental monniken spijs brengen, waar zij in eene kerk den dienst verrichten. Maar spoedig ontdekken zij ook de

1) Zie DIEZ, *Lex. ling. rom.*, p. 567.

2) Bij STRABO, II, 276.

3) TACIT, *Agric.* 10. *Germ.* 45. Dezelfde zee heet in de Middeleeuwsche geschriften ook *wendelmeer*, omdat daar alles ten einde loopt: men moet er *omkeeren* (*wenden*), want aan voortgaan is er niet te denken: men stuit er aan een ringgebergte, den buitenmuur de wereld. Om dezelfde reden geeft NÖTKÉR aan dien oord den naam *endil mere*, d.i. *endelmeer, eindzee*.

sporen der hel; ja, zij naderen den helleput, waaruit met de vlammen het gekerm der verdoemden opstijgt.

Tot het Paradijs zelf wordt aan Brandaen en de zijnen de toegang vergund. Het is een eiland, waar het altijd dag is; waar het nimmer regent, en waar eene bron ontspringt, uit welke zich vier spranken, liefelijke geuren wasemend, in de verschillende richtingen verspreiden, om overal in de besproeide landen vruchtbaarheid te wekken. - Doch niet ongestraft overschrijden de monniken den drempel van het gouden, van edelgesteenten blinkend gebouw, dat daar gevonden wordt. Een hunner steelt er een breidel. - De breidel is natuurlijk het zinnebeeld der heerschappij over de dieren, en alzoo van 's menschen koningschap op aarde onder God. Die macht, wederrechtelijk aangematigd, lokt 's Hemels straf uit over den overweldiger, en doet hem in de handen van den Satan vallen. Dat ervoeren de reisgenooten spoedig. Want bij den toegang gekomen, die door den engel Cherubim wordt bewaakt, greep St. Michiel den breideldief, van wien zich weldra de duivelen komen meester maken, om hem met zich naar den afgrond te sleepen. Nu ontstaat er een soort van tweestrijd tusschen Brandaen en God, dat is, Christus. De monnik is Brandaens man: zijn recht over hem leidt hij af van de kerk, en evenmin als in de wereldlijke orde een misdadiger aan de rechtspraak van zijnen natuurlijken heer mag onttrokken worden, evenmin kan Brandaen verdragen, dat de opperheer gedooft, dat een ander heer zich het vonnis over zijnen onderhoorige aanmatige. God verontschuldigt zich: het moet zoo wezen. Maar, op het gebed van Brandaen en de zijnen, toont de ordening der kerk zich, volgens het woord van Chrysostomus, sterker dan de Hemel, en God beveelt den Satan den misdadigen monnik terug te brengen. Deze neemt hem op den nek, en zoo berijdt de overweldiger van den breidel niet het ros der heerschappij, maar den rug van den Satan, die, zonder breidel, door God gestuurd wordt, om recht te doen blijven.

Ziedaar den inhoud van ons rijmwerk in de hoofdtrekken. Wat den vorm aangaat, alles wordt zonder verheffing, ja zonder waardigheid of ernst, veeleer koddig dan grootsch, in het kreupeldicht der middeleeuwen verteld. De samensteller heeft zelfs geene poging gedaan om verband en samenstemming te brengen in de van verschillende zijden ontleende bijzonderheden. Eerst is het Paradijs een gebouw van goud en edelgesteenten, overeenkomstig het nieuw Jeruzalem uit de Apocalypsis; dan krijgt men op eene andere plaats eene beschrijving als van de Eilanden der zaligen bij Horatius¹⁾. Midden in dat oord evenwel wordt weder de burcht Sion gevonden, door vuurspuwende draken bewaakt en met beeltenissen van al het geschapene, die aan den tempel herinneren, door den toovenaar Virgilius te Rome gebouwd, gelijk de kroniek van Helinandus ons dien beschrijft. Ook de sprekende doodenkop in den aanvang herinnert aan de legenden van den toovenaar Vir-

1) *Epod.* XI.

gilius, evenzeer als de visch, die een eiland schijnt, ontleend is aan het verhaal van *Sindbad*, den zeeman, uit de Arabische nachtvertellingen bekend, en in het *Boek der seven wijsen*, ja in de *Pantchatantra* terug te vinden. Voorts op de eene plaats vertoont zich in ons rijm werk de Sirene, eene gestalte uit de *Odyssee*, en elders een visch, die veel gelijk op de slang Jörmungand, dochter van Loki en Angurbodha, waarvan de Edda verhaalt, hoe zij, in de zee gelegen, met den staart in den bek, alle landen omgeeft. Dat is alles symbool, waardoor de oudheid het wezen der dingen trachtte af te schaduwen, en in vergelijking van dat wezen was haar de tegenwoordige schepping niets anders dan looze beeltenis en wezenloos gerucht. Ook dit laatste denkbeeld vindt in onze legende, tegen het einde van het verhaal, zijne uitdrukking.

Van Sinte Brandane.

- Nu verneemt hoe over lane
 Een heere was in Yerland,
 Die sach menich Gods teekijn.
 Wildi dies gheloevende zijn,
 5 So hoert wonder, ghi heeren!
 Die heleghe gheest moet mi leeren,
 Die welke der ezelinnen
 Wilen dede spreken beginnen,
 Daer up dat reet Balaam,
 10 Dat was een heydin man,
 Dat so¹⁾ meinschelike sprac,
 Daer si den inghel Gods sach
 Commen in haer ghemoet;
 Den wech²⁾ hi haer weder stoet,
 15 Met eenen zwerde vierijn;
 Si vloe van den inghel fijn
 Ende dede³⁾ haren heere cont.
 Dese moete ontsluten minen mont,
 Die ghene die haer gaf de macht,
 20 Dat si wert redene acht⁴⁾.
 Een helich man was⁵⁾, sonder waen,

- 1) *Dat so*, d.i. *zoodat zij (de ezelin)*. De afschrijver bleef zich niet gelijk: op de eene plaats schreef hij *so* of *soe*, op de andere *si* of *zij*.
- 2) *Den wech*, d.i. *waar zij, den weg volgende, voortliep*.
- 3) *Dede*, lees: *dedet*, d.i. *deed het*.
- 4) *Dat si wert redene acht*, lees: *redende*. De zin is: *dat zij (de ezelin) daarna begon te spreken*. *Acht* is de positiefvorm van *achter* en moet hier *daarna* beteekenen. *Redende* is het onvolm. deelw. van het bij KILIAEN als ook Nederd. aangevoerde *reden, spreken*. *Dat redenhacht (redehaft)* de ware lezing zijn zou, komt mij daarom minder aannemelijk voor, omdat de ezelin niet *met spraak begaafd* werd, maar, zonder met spraak begaafd te zijn, *sprekende werd*, d.i. begon te spreken.
- 5) *Een h. man was*, d.i. (zooals wij zouden zeggen) *er was eens een heilig man*.

- Gheheeten so was hi Brandaen.
 Abdt was hi ende regement¹⁾
 Van III^m. moonken of daer omtrent.
- 25 Gheboren hute Yberne,
 Gode diendi wel gherne.
 Dese vant int ondersoucken
 Bescreven in houden²⁾ boucken
 Van vele teekenen ons heeren.
- 30 Hoert, hier moghedi leeren
 Van den goeden Gods wijse,
 Hoe dat twee paradijse
 Boven der eerden waren.
 Doe las hi voert, te waren,
- 35 Van vele wonders dat mer³⁾ in vant,
 Ende menich groet eylant.
 Oec las de wise heere,
 Hoe dat eene weerelt weere⁴⁾
 Hier onder dese eerde,
- 40 Ende als 't hier dach werde,
 Dat daer dan nacht zye.
 Hi las dat hemele waren drye.
 Van visschen hi ghescreven vant,
 Hoe dat een wout ende een lant
- 45 Ghewassen stont up zine zwaerde⁵⁾;
 Dat weder seidi aerde⁶⁾,
 Om dat so onghelovich⁷⁾ was.
 Oec las hi hoe dat Judas
 Gheniette⁸⁾ Gods ontfaermichede,
- 50 Ende hi ghenade hadde mede,
 Alle sondaghes nachte.

1) *Ende regement*, lees: *ende had tregiment*, d.i. *en hij had het bestuur*.

2) *Houden*, naar de Vlaamsche schrijfwijze voor *ouden*. In het vervolg zullen wij meer woorden aantreffen, die, in ons dialekt met eene vokaal beginnend, hier met eene *h* zijn geschreven. Het zal niet noodig wezen dit telkens aan te teekenen.

3) *Mer*, d.i. *men er*.

4) *Weere*, d.i. *ware, was*.

5) *Zwaerd* is de *huid* van den visch.

6) *Aerde*, naar de Vlaamsche uitspraak, voor *hard*, d.i. *sterk, zeer*. De abt wedersprak sterk wat hij las.

7) *Onghelovich* in den zin van *ongeloofelijk*. Derhalve is *om dat* te verstaan *omdat het*.

8) *Gheniette*, lees: *ghenoet de*, d.i. *de ontferming Gods smaakte*.

- Hi en wilde, no hi en mochte
 Dies emmer niet gheloven,
 Hi en saecht¹⁾ met zinen oghen;
 55 Van toerne verberrendi den bouc,
 Ende gaf den scrivere eenen vlouc.
 Dat becochti zint wel diere.
 Daer hi stont bi den viere,
 Daer die bouc in bernende lach,
 60 Die inghel Gods hem toe sprac:
 'O lieve vrient Brandaen,
 Du heves evele mesdaen,
 Dat, overmids dinen toren,
 Die waerheit dus es verloren.
 65 Nu laettene bernende daer inne,
 Di wert noch wel in inne²⁾,
 Wat waer ofte loghene es:
 Di ontbiet³⁾ Jhesus Kerst,
 Dattu suls gaen varen
 70 Up des zeewes⁴⁾ baren,
 Alomme ende omme IX jaer;
 Du sult⁵⁾ bescauwen wat es waer,
 Of wat loghene si mede.'
 Dat wart hem grote pijnliche.
 75 Dus galt⁶⁾ hi den bouc,
 Ende leet, omme dien vlouc,
 Wel meneghen groeten noot,
 Ende voer daer 't God gheboot.
 Doe Brandaen, die heleghe man,
 80 Also te rechte vernam
 Wat hem God⁷⁾ selve ontboet,
 Doe was sijn zorghe al te groot,
 Ende hi bat onsen heere,

1) *Hi en saecht*, d.i. *ten ware hij het zage*.

2) *Di wert noch wel in inne*, d.i. *Het wordt u nog wel bekend. In inne werden*, d.i. *bewust worden*, wordt hier onpersoonlijk gebruikt.

3) *Ontbiet*, d.i. *laat weten*.

4) *Zeewes*, Goth. luidt *zee*, saiv: vandaar de *w*.

5) *Du sult*. Pers. voornw. van den 2den pers. enkelv. met het werkw. in den 2den pers. meerv. - Dit misbruik is een bewijs, hoe de ware verbuiging van dit werkw. was verloren gegaan.

6) *Galt*, onvolm. verl. tijd van *gelden*. Dus *vergold*, betaalde hij boete voor het verbranden van het boek.

7) *God*, d.i. Christus.

- Dor¹⁾ zijnre moeder eere,
 85 So wat hem gheviele
 Dat hi behilde zine siele,
 Ende hi hem wilde bewaren,
 Ende tsire ghenaden doen varen.
 Doe ghinc Brandaen te hant
 90 An des zeewes kant,
 Ende dede eenen kiel bouwen:
 Vaste ende ghetrauwen²⁾;
 Die mast was vuerijn hout.
 Dat zeil dede hi menich fout
 95 Besniden ende bewinden³⁾.
 Den kyel dede hi binden
 Met ysere arde staerke⁴⁾,
 Na die houde aerke⁵⁾,
 Die Noë wilen vrochte,
 100 Doe hi die dylovie vruchte⁶⁾.
 Den ancker maecte hi stalijn,
 Daers hem van noede soude zijn
 Dat hi behilde dat lant.
 Doe dedi al zijn ghewant⁷⁾
 105 In den scepe draghen doe,
 Ende LXXX manne ghinghen in doe:
 Si waren daer in IX jaer.
 Oec dede hi, dat was waer,
 Een cappelle met wisen zinne
 110 Wel werken daer inne,
 Ende daer in clocken ende helichdom⁸⁾,
 Dies hi mochte houden rom⁹⁾.

- 1) *Dor*, d.i. *bij* de eer zijner moeder Maria, *om den wil* dier eer.
- 2) *Vaste ende ghetrauwen*. Ik vermoed, dat er gelezen moet worden: *vast wast getouwe*, d.i. *het touwwerk was stevig*. De onvolkomenheid van het rijm (*bauwen, ghetauwe*) kan geene zwaarigheid opleveren. Of noemt de auteur het schip *getrouw*, en wil hij zeggen, dat de schepelingen er zich gerust aan konden toevertrouwen?
- 3) *Bewinden* wordt hier in den zin van *inwikkelen, toerollen* genomen: KILIAEN heeft voor dat woord ook de beteekenis *implicare, intricare*.
- 4) *Arde staerke*, d.i. *harde (zeer) sterk*.
- 5) d.i. *naar (het model van) de oude ark*.
- 6) D.i. *diluvium, zundvloed; vruchte*, d.i. *vreesde*.
- 7) *Ghewant*, d.i. *gereedschap*.
- 8) *Helichdom, heilige voorwerpen*, reliquieën als anderszins.
- 9) *Rom*, d.i. *roem en eer*.

- Oec voerde hi van Yberne
 Pestier¹⁾ ende querne²⁾,
- 115 Smessen³⁾ ende ander ghemac,
 Als die legende mi vertrac⁴⁾.
 Dit dedi al daer inne.
 Dus voer hi wech met sinne.
 Wel verghinct hem in den kiel,
- 120 Dat hem niet en mesviel.
 Met hem nam hi twee capellane,
 Van den eenen quam hem zint ane,
 Dat hine om eenen roef verloes:
 Dies wart hem God so vriendeloes,
- 125 So datten hem⁵⁾ nam die viant
 Omme eens breydels ghewant⁶⁾,
 Dien hi nam sonder orlof,
 Omme dat die duvele dien roef
 Vant in sine ghewout⁷⁾.
- 130 Ay, hoe zeere hi dat ontgout⁸⁾,
 Dat hijt ye ghedochte,
 Dies deden wel onsochte
 Die duvele ter hellen viere,
 Daer hijt becochte wel diere,
- 135 Tote dattene die heleghe man
 Met zijnre beden weder ghewan.
 Doe hi te scepe gaen began,
 Vant hi thoeft van eenen doden man
 Voer hem ligghende upt sant:
- 140 Die vloet dreeft ant lant.
 Dat hoeft was arde groet,
 Nye en sach hi des ghenoot⁹⁾:

1) *Pestier*, men zou *pestrin* of *pestrien*, d.i. *baktrog*, Lat. *pistrina*, Fr. *pétrin* verwachten. Maar *pestier* is het Middenlat. *pestarium*, van *pestore*, dat, afgeleid van *pinsere*, mede *bakken* beteekent.

2) *Querne*, d.i. *handmolen*.

3) *Smessen*, d.i. *smidsen*.

4) *Vertrac*, d.i. *vertelde*, *verhaalde*.

5) *Hem* is hier overtollig.

6) *Eens breydels ghewant*, *het instrument van een breidel*. De genitief schijnt van denzelfden aard, als wanneer men spreekt van *de stad van Haarlem*.

7) *Ghewout*, d.i. *geweld*, *macht*.

8) *Ontgout*, voor *ontgold*, van *ontgelden*.

9) *Ghenoot*, d.i. *evengelijke*.

- Dat voerhoeft was hem breet
 Wel vijf voete, God weet.
- 145 Doe bemaendijt¹⁾ wel diere
 Bi Gode vele sciere²⁾,
 Dat hi hem dade verstaen
 Hoe³⁾ zijn leven was ghedaen.
 tHoeft jegen Brandane sprac,
- 150 Ende seide: 'Al doet⁴⁾ mi onghemac,
 Ic wilt di segghen saen,
 Hoe mijn leven was ghedaen.
 Ic was een heydin man;
 Om mijn ghewin quam ic daer an,
- 155 Dat ic arde dicwile woet⁵⁾
 Over des zeewes vloet.
 Ic was groet ende stranc⁶⁾,
 Ende ic was wel C voete lanc:
 Dus woedic in die diepe zee
- 160 Ende dede den ghenen wee,
 Die hier up die zee baren
 Met scepen wilden varen:
 Hem nam ic have ende goet.
 Eens so wies zeere die vloet,
- 165 Met eenen storme, die was stranc.
 Al haddic ghesijn noch so lanc,
 Ic en hadde niet vonden gront,
 Daer ic teerst toter borst in stont.
 Doe en conste ics niet ghenesen⁷⁾:
- 170 Dus moeste⁸⁾ mijn sterfdach wesen:
 Also⁹⁾ van allen dinghen moet,
 Sijn si quaet ofte goet,
 Sonder¹⁰⁾ die pine der hellen,

1) *Bemaenen*, d.i. *bezweren*.

2) *Vele sciere*, d.i. *zeer spoedig*.

3) *Hoe - ghedaen*, d.i. *hoedanig*.

4) *Doet*, d.i. *doet het*.

5) *Woet*, onvolm. verl. tijd v. *waden*. De reus was zoo groot, dat hij de zee *doorwaadde*.

6) *Stranc*, d.i. *streng*, fortis ad res gerendas (KILIAEN).

7) *Des ghenesen*, daarvan verlost worden.

8) *Moeste*. Wij zouden zeggen: *moest het*.

9) Alzoo moet er van alle dingen een sterfdag, d.i. een einde komen.

10) *Sonder*, d.i. *behalve*. Alleen de hellepijn heeft geen einde.

- Daer die zielen in quellen¹⁾,
 175 Ende daer si sonder eenich hende²⁾
 Doeghen³⁾ wee ende allende.
 Ende oec dat paradijs,
 Dat den saleghen es wijs⁴⁾,
 Daer si hebben eeuwelike
 180 Die bliscap arde rike.’
 Doe sprac Sente Brandaen
 Weder arde saen:
 ‘Of ic Gode verbidden can
 Dat hi hu weder hus lives jan⁵⁾,’
 185 Sprac Sente Brandaen,
 ‘Soutstu doepzel willen ontfaen
 Ende pinen⁶⁾ om die Gods hulde,
 Ic verghave di dine sculde:
 So mach di werden wijs
 190 Dat eeweghe paradijs.’
 Doe sprac die heydin man:
 ‘Moestic weder sterven dan?’ -
 ‘Ja ghi,’ sprac sente Brandaen,
 ‘Dies en mocti niet ontgaen.’
 195 Doe sprac die heydin man:
 ‘Of ic mi doepte ende ic dan
 Niet en conste weder staen⁷⁾,
 Ic en worde den viant onderdaen; -
 Hi pijnt hem nacht ende dach,
 200 Hoe hi den meinsche bedrieghen mach, -
 Of hi mi maecte so lief
 Den scat, dat ic ware een dief,
 Ende ic dade al sulke werke,

1) *Quellen*, d.i. *pijn lijden*.

2) *Hende*, d.i. *ende, einde*.

3) *Doeghen*, d.i. *doogen, verduren*.

4) *Wijs*, d.i. *bekend*.

5) *Jan*. Tegenw. tijd met den vorm van den verled. tijd v. *jonnen*, d.i. *gunnen*. Dit werkwoord regeert den datief van den persoon (*hu* d.i. *u*) en den genitief der zaak (*hus lives*, d.i. *uws lijfs, uw leven*). In dezelfde rede spreekt Brandaen den doodenkop nu eens in den 2den pers. meerv., en dan in den 2den pers. enkelv. (vs. 186 enz.) aan. Dit is eene slordigheid, hetzij van den afschrijver, hetzij van den auteur.

6) *Pinen*, d.i. *zich beijveren*. *Hulde*, d.i. *gunst*.

7) *Weder staen, Ic en worde den viant onderdaen*, d.i. *verhoeden, dat ik des duvels onderdaan werd*.

- Die onse sceppere verbiedet sterke,
 205 Dan soude men ter hellen
 Mine ziele vele mee¹⁾ quellen,
 Dan so nu ghequellet es:
 Dies bem ic wel ghewes,
 Want die doepzel²⁾ hebben ontfaen,
 210 Enter Gods wet af staen³⁾,
 Also scriftuere leert hier,
 Die ziele wert in 't helsche vier
 Vele meer ghepinet al te⁴⁾ fel
 Dan wi⁵⁾ zijn, dat weet ic wel:
 215 Want ons niemen en leert,
 No te zijnre wet en keert.
 Dus vrees ic, waert dat ic doepsel ontvinghe,
 Ende mijnre wet dan afghinghe,
 Waert vrouch of spade,
 220 Bi des viants quaden rade,
 Omme have ofte om goet,
 Also menich meinsche doet,
 Dat men mi dan ter hellen
 Vele mee soude quellen
 225 Dan ic nu ghepijnt bin:
 Want mine ghelike pijnt men min
 Dan die doepsel hebben ontfaen,
 Ende harer wet af zijn ghegaen.
 Nochtan⁶⁾ so vrees ic mee die noet,
 230 Die mi weder soude doen die doot,
 Wanneer so weder tote mi quame,
 Ende soe mi bename
 Beede sitten ende staen,
 Ende loepen ende gaen,
 235 Ende heten ende drincken,
 Ende sprecken ende ghedincken,
 Horen ende spreken,

1) *Mee*, d.i. *meer*.

2) *Want die doepzel* enz., *die ziele* (vs. 212). Versta: want *van hen*, die den doop ontvingen, wordt de ziel enz.

3) *Enter Gods wet afstaen*, d.i. *ende der wet Gods afstaen*, d.i. *afvallig worden*, met den genitief.

4) *Al te*, d.i. *zeer*, *in overgroote mate*.

5) *Wi* d.i. *wij heidenen*.

6) *Nochtan*, d.i. *bovendien*.

- Ende mine aderen souden breken,
 Ende mine ziele soude varen
- 240 Weder ter aermer scaren¹⁾.
 Al ware al de weerelt dijn,
 Ende soe oec ware roet ghuldijn,
 Ende ghi se mi mocht gheven,
 Ende daer toe²⁾ met blischepen soude leven
- 245 Noch II^m. der jaren,
 Ic en naemse niet te waren³⁾,
 Dies gheloeft, dor den noet⁴⁾:
 So sterc es die pine der doot.
 Dies willic weder varen
- 250 Te mijnre aermer scaren,
 In die deemsternesse⁵⁾.’ -
 ‘So vare dan ghewesse,
 Daert di God jonne saen,’
 Sprac de goede sente Brandaen.
- 255 Dus voer die heydin man,
 Aldaer hem God ghejan⁶⁾,
 Ter stede daer God woude.
 Sente Brandaen keerde houde⁷⁾
 Te scepe om sinen noet⁸⁾,
- 260 Also hem God selve gheboet.
 Doe si te scepe quamen,
 Ende orlof ghenamen
 An vrienden ende maghen mede,
 Gode bevalen si se ter stede;
- 265 tSeyl si aen den mast keerden,
 Also hem die winde leerden;
 Haer riemers si hute stoten⁹⁾;

1) *Ter aermer scaren*, d.i. tot de scharen der armen, d.i. der rampzaligen.

2) *Ende daer toe*, versta: *en ik daarbij* enz.

3) *Te waren*, d.i. *voorwaar*.

4) *Dor den noet*, d.i. *tot deze keuze gedwongen*.

5) *Deemsternesse*, d.i. *duisternis*.

6) *Ghejan*. *Ghejonnen*, tot welk werkw. *ghejan* is terug te brengen, is een min juiste vorm: de *j* toch van *jonnen* is reeds uit het voorvoegsel *ge* (met *onnen* verbonden) verzwakt. Zoo doende vindt men in *ghejonnen* tweemaal hetzelfde voorvoegsel (*ge*).

7) *Houde*, d.i. *snel*.

8) *Om sinen noet*, omdat zijne taak hem naar zijn schip riep.

9) *Haer riemers si hute stoten*. Hier is een verleden tijd vereischt. Dus zal, voor *hute stoten*, *hute scoten* gelezen moeten worden, van *utscieten*, d.i. *uitwerpen*, *uitsteken*. Op dezen grond is het ook waarschijnlijk, dat, in plaats van *riemers*, *riemen* gelezen moet worden: althans moet niet aan die roeiers, maar aan de roerriemen gedacht worden. De schepelingen zeilden en roeiden tegelijk.

- Met ghemake dat si vloten.
 Ay, hoe scone dat scip vloot!
- 270 Cort quamen si in groten noot:
 Want een dier al te wonderlije,
 Eenen linddrake¹⁾ ghelijc,
 Wilde verzwelghen haren kiel.
 Hem was sine mule ende sijn giel²⁾
- 275 Menich ghelachte³⁾ wijt.
 No eer, no na dier tijt
 En quamen si in meerren noet.
 Een wolke boven hem ontsloet,
 Daer hute quam een dier wonderlijc
- 280 Vlieghende, eenen hert ghelijc⁴⁾,
 Dat jaghede met ghemake
 Den groten zee linddrake,
 So datten⁵⁾ al verdreef,
 Dat si ne wisten waer hi bleef.
- 285 Doe hi dat hadde ghedaen,
 Keerdi weder saen
 In die wolken danen hi quam.
 Doe sente Brandaen dat vernam,
 Was hi blide ende vro,
- 290 Ende danckets onsen heere also.
 Doe hi van den drake was verloost
 Te Gode meerderde sijn troost.
 Doe voeren si met ghemake
 Up des zeewes vlake⁶⁾.
- 295 Doe versach sente Brandaen
 Eenen sconen werf⁷⁾ staen.

1) *Linddrake*, anders *lindworm*, een krokodilachtig monster.

2) *Giel*, het Fransche *gueule*, Lat. gula, zie vers 1034.

3) *Ghelachte*. Hier is de maat bedoeld, die in het Hoogd. *Klafter*, in het Nederd. ook *klachter* heet, *een vadem*.

4) *Eenen hert ghelijc*. Dit hert is het zinnebeeld van de snelle hemelmachten, die het monster van den afgrond verdoen. Eene voorstelling, uit de Noordsche mythologie ontleend.

5) *Datten*, d.i. *dat het hem*.

6) *Vlake*, datief van *vlak*, *het vlak der zee*.

7) *Werf*, d.i. *ophooging van grond, aanlegplaats*.

- Hi dochte den wisen heere
 Wel VI milen lanc of meere.
 Die stont up den rugghe van eenen vissche.
- 300 Die bouc maect ons ghewisse,
 Dat daer een soete water ant meere gaet.
 Daer hadde die visch sinen haet¹⁾
 Ghenomen wel menich jaer,
 So die bouc seit over waer.
- 305 Daer up die werf stont een wout.
 Die Gods helde bout
 Trocken haer scip in een havene,
 Ende ghinghen alle doe ave
 Ghenen sconen werf scauwen.
- 310 Si ghinghen oec hout houwen,
 Omme te ziedene haer heten:
 Die hongher liets hem niet vergheten.
 Haren ketel si up hinghen;
 Om hout dat²⁾ si ghinghen.
- 315 Eenen droeghen boem si vonden;
 Doe sine te houwene begonden,
 Doe so scoet al dat eylant
 Ondert water al te hant;
 So dat die helige man
- 320 Te tyde cume³⁾ sijn scip ghewan.
 Met haesten si in scip pronghen⁴⁾;
 Den lof Gods dat si zonghen,
 Dat hi se bi der ghenaden zine
 Verloest hadde van dier pine.
- 325 Die werf die ghinc al onder.
 Dit was dat derde wonder,
 Dat die heeren saghen.
 Die wint die ghinc se jaghen
 Bi den zeyle vaste.
- 330 Doe leden si meneghe onraste
 Ende menich onghemac.
 Die heleghe abdt doe sprac:
 'Dit mochte wel een visch zijn,

1) *Haet*, d.i. *aat*, zelfst. nw. afgeleid van *eten*: het beteekent *gelegenheid om te eten*, en voorts *spijs*.

2) *Dat* is in dezen regel overtollig.

3) *Cume*, d.i. *nauwelijks*.

4) *Pronghen*, lees: *spronghen*.

- Die desen werf dus trac in:
- 335 Seker hi was wel hout¹⁾,
 Eer ghewies al dat hout
 Up sinen rugghe braden²⁾.
 Gode si dicken baden
 Met ghestaden moede
- 340 Dor sine grote goede,
 Dat hi se saen ghesande
 Tote eenen ghestadeghen lande.
 Doe si den vissche ontvaren
 Ende wech zeylende waren,
- 345 Om te ziene meer wonder,
 Saghen si een eyselic commer³⁾
 Up dwater voer hem gaen.
 Het wilde haer scip vaen
 Ende verderven mettien.
- 350 'Wi en dorvent niet ontsien.'
 Sprac sente Brandaen,
 'Wi en hebben hem niet mesdaen.
 Laet ons scip in Gods hant varen:
 God sal ons van hem bewaren.'
- 355 Half waest visch ende half wijf,
 Al ru so was hem dat lijf;
 Dicken omme ghinct den kiel.
 Sente Brandaen nederviel
 Up sine bloete knien,
- 360 Ende bat Gode om zijn ontflien.
 Sine moonke baden alle gader.
 Dus verbaden si Gode, onsen vader,
 Dat dat vreeselicke wonder
 Beziden haren scepe ghinc onder,
- 365 Dat zijt hoerden borlen ende wallen⁴⁾,
 Dien langhen dach al met allen,
 In dier dieper zee gronde.

1) *Hout*, d.i. *oud*.

2) *Brade*, volgens KIL. *vleeschig deel*.

3) *Commer*. Dit woord heeft een te afgetrokken beteekenis om, zooals hier, een monster, een gedrochtelijk wezen, te kunnen aanduiden. Welkom is mij de verbetering, mij door Prof. DE VRIES aan de hand gedaan. Volgens hem leze men hier *conder*, hetwelk mede het rijm herstelt. *Conder* beteekent *gedrocht*, Mhd. *kunder*, *kunter*, d.i. *schepsel*, *gedierte*.

4) *Wallen*, d.i. *koken*.

- Doe voeren si voert langhe stonde.
 Doe quamen si zeylende an een eylant,
 370 Daer Sente Brandaen vant
 Eene pine wonderlike:
 Sielen, als¹⁾ in meinschen ghelike,
 Ghinghen ende liepen daer up die zee.
 Hem was leyder arde wee
 375 Van couden ende van groter hitte.
 'O wy! wat mach wesen ditte,'
 Sprac die goede sente Brandaen,
 'Dat dus up die zee can gaen?'
 Si spraken: 'Wi zijn aerne zielen,
 380 Dus moeten wi hier gaen ende zwielen²⁾,
 Ende aldus eewelike leven.
 Hadden wi om Gode ghegheven
 Den aermen drincken, water scone,
 So waren wi van betren lone.
 385 Wi waren drossaten ende scijncke³⁾,
 Om dat wi dat heten ende drincken,
 Dat ons onse heeren hieten gheven
 Den aermen, doe wi hadden ons leven,
 Ende⁴⁾ dat wi dat onthilden den aermen,
 390 So en wil God onser niet ontfaermen.
 Van couden zijn wi in groeter noot,
 Ende van hitten in pinen groot;
 Van dorste liden wi bitter wee,
 Al es ons so na die zee.
 395 Wi segghen hu, te waren,
 Wi en moghen in C jaren
 Geen dropel niet ghewinnen.
 Help ons bi dijnre minnen,
 Brandaen, wel lieve heere,
 400 Bid Gode voer ons zeere.'
 Sente Brandaen alleene
 Bat Gode, met herten reene,
 Dat hi hem lavenesse wilde senden.
 Doe wart dien zielen in hare allenden
 405 Van Gode een drincken gheoorlooft,

1) *Als (alles)* d.i. *geheel*; *ghelike* is een substant. en beteekent *gelijkenis*.

2) *Zwielen*, d.i. *rondzwerven*, ons *zwieren*.

3) *Scijncke*, d.i. *schenkers*.

4) *Ende* is overtollig.

- Ende dat si metten watre haer hoofd
 Netten mochte¹⁾ metter hant.
 Doe neghen si alle den zant²⁾,
 Den helegghen sente Brandane,
 410 Die doe keerde van dane
 Met weenenden hoghen,
 Ende screef dat Gods vertoghen³⁾.
 Doe hiet sente Brandaen
 Sinen kiele wel ghedaen
 415 Van dier steden wenden.
 Die aerme zielen in hare allenden,
 Die daer liepen up die zee,
 Riepen: wach ende wee!
 Doe de kiel danen vloot,
 420 Want si bleven in groter noot.
 Doe voeren si met ghemake,
 Up die wilde zeewes vlake;
 Doe horden si saen booten⁴⁾
 Meneghen wint grooten.
 425 Een storm hem an viel,
 Die verdreef haren kiel
 Noort waert an dat Levermeere,
 Daer dat cleene Gods heere
 Wel na verzeylt was in groten noot:
 430 Si waerre wel na bleven doot.
 Dit verzach⁵⁾ sente Brandaen
 Menich scip al daer staen,
 Ende meneghen mast boom waghen⁶⁾,
 Huter Leverzee daer raghen⁷⁾.
 435 Het dochte hem zijnde een wout.
 Hoe dicke hem God sine doghet gout⁸⁾!
 Daer sprac van Gods wegghen ane

1) *Mochte*, lees: *mochten*.

2) *Den zant*, *den sanct*, zij bogen voor den heiligen man.

3) *Dat Gods vertoghen*: dit teeken, deze openbaring Gods *beschreef* hij.

4) *Booten*, volg. KILIAEN, *slaan als met een hamer*.

5) *Dit verzach*. Verkieselijk is de lezing van het and. Hs. *doen* in pl. v. *dit*.

6) *Waghen*, d.i. *zich heen en weder bewegen*.

7) Ook hier is de andere lezing te verkiezen: *ende uterzee raghen*. *Raghen* is *boven uitsteken*.

8) Deze regel behelst eenen uitroep van den auteur. *Hoe dikwijls vergold God aan Brandaen zijn deugd!* Hij wil zeggen: alweder redde God Brandaen om zijner deugd wil.

- Eene stemme aldus Brandane:
 'Vare oest waert metten baren:
 440 Hier moghedi niet voerder varen:
 Daer ligghen steene¹⁾ in die zee,
 Die meneghen scepe doen wee.
 Wat scepe met ysere bi hem quame,
 Tote hem hijt trocke ende name,
 445 Ende het moeste daer al bliven.'
 Doe begonste se een wint driven
 Van daer int oest hende²⁾,
 Jeghen eene steenwende³⁾.
 Doe sach sente Brandaen
 450 Eenen sconen monster⁴⁾ staen,
 Daer woenden moonken inne,
 Die Gode dienden met zinne,
 Ende hadden ghedaen menich jaer.
 Snachts so bleef sijn kiel daer,
 455 Onder dien hoghen steene.
 Sente Brandaen alleene
 Ghinc boven up dien hoghen berch.
 Daer vant hi een eerlic⁵⁾ were
 Van dien Gods kinden.
 460 Niet en conste hi ondervinden,
 Wat se daer hadde bracht,
 Sonder⁶⁾ alleene die Gods cracht.
 Haer leven was claer ende reene:
 Sulke moonken hebben wi gheene.
 465 Si riepen alle saen:
 'Sijt willecome, heere Brandaen.'
 Deser rijcker Gods deghene⁷⁾,
 Diere⁸⁾ en was maer zevens.
 Hen quam daghelike hare spise

1) Lees: *ligt een steen*, namel. *een magneet*. En dan ook in het volgende vers *doet* voor *doen*.

2) *Int oest hende*, d.i. *naar het oosteinde, naar den oostkant*.

3) *Steenwende*, d.i. *rotswand*, Mhd. *steinwant*. den oever gehouwen.

4) *Monster*, d.i. *klooster* (monasterium).

5) *Eerlic*, d.i. *prachtig*.

6) *Sonder*, d.i. *behalve*.

7) *Deghene*, d.i. *helden*. De monniken worden *helden Gods* genoemd.

8) Dit *diere* is naar onze wijze van ons uit te drukken overtollig, doch overeenkomstig het oude taaleigen.

- 470 Van den eerdschen paradise.
 Te middaghe bracht hem ghedraghen
 Een duve ende een raven
 Drie broede ende een half ende eenen visch
 Up der goeder lieder disch.
- 475 Die visch quam al ghebraden.
 Wel zeere si doe baden
 Den helegghen Brandane,
 Den Gods onderdane,
 Dat hi met hem wilde heten gaen.
- 480 Doe sprac sente Brandaen,
 Harde wiselike:
 'Mijn heere God es so rike,
 God van den paradise,
 Hi hadde mi mine spise
- 485 Harde wel ghesent hare¹⁾,
 Wiste hi dat ics werdich ware.
 Hoe gherne ic sine ghenade doghe²⁾!
 Ende dat es mine ghelove:
 Hine wildes niet zenden
- 490 Mi aermen ende allenden.
 Die hu bi ziere ghenaden versach
 Ent vierde broet ontwee brac,
 Dat hu sijn bode hevet bracht,
 Doe haddi mijns wel ghedacht
- 495 Met zijnre lijfneere³⁾, God de vader.
 Nu suldi alle gader
 In sinen name heten,
 Ende sult oec alle weten,
 Dat ict late sonder nijt.
- 500 God voedt hu talre tijt
 Up desen dorren steene.
 Ic hebbe van Gode te leene
 Van visschen, vruchten ende brode:
 Alles dies ic bem van noode
- 505 Hebbic in minen kiele.
 Over⁴⁾ mine aerme ziele

1) *Hare*, d.i. *hier*, *herwaarts*.

2) *Uitroep*. Hoe gaarne verdraag ik wat zijn welgevallen mij geeft of onthoudt!

3) *Lijfneere*, d.i. *leeftocht*, *voedsel*.

4) *Over*, wij zouden zeggen: *voor*.

- Bidt Gode van hemelrike,
 Dat hi haer gheve sijn rike.¹
 Dus so bat hi Gode.
 510 Doe quam die hemelsche bode
 Ende brochte hem sine spise
 Van den Gods paradise.
 Doe de heeren hadden gheten,
 So laet ons die bouc weten
 515 Dat Brandaen, die heleghe man,
 An die heeren orlof nam,
 Entie heleghe Brandaen
 Ghinc weder te scepe saen.
 Daer quam een zuutwesten wint,
 520 Die dreef hem, also hi kint¹),
 Weder noortoest te dale,
 Up die wilde zee scale²).
 Daer leden si menich wee.
 Doe vonden si in die zee
 525 Eenen steen so hoeghen,
 Sinen consten niet verhoeghen³).
 Up dien selven hoghen steene
 So sat een man alleene,
 Die ru was als een beere;
 530 Hien sach niet dan lucht ende meere.
 Dat was een clusenare.
 Hoe dat hi daer commen ware,
 Vraechde hem sente Brandaen:
 'Ic bem den moonken onderdaen,'
 535 Seide hi weder, 'gheloves mi,
 Daer du dese weke waers bi;
 Ic hebbe gheseten alleene
 Up desen hoeghen steene
 Een jaer min dan C jare.
 540 God heeft mi tote hare⁴)

1) *Also hi kint*, d.i. *gelijk hij (Brandaen) kent of erkent, bemerkt*.

2) *Die wilde zee scale*. Dit *scale* geeft mijns bedunkens geen goeden zin. Uit verscheidene andere plaatsen, later achtereenvolgens aan te wijzen, blijkt, dat de afschrijver menigmaal *sc* heeft gelezen, waar in het handschrift, dat hij afschreef, *w* stond. Dus aarzel ik niet voor te slaan, hier in plaats van *scale* te lezen *wale*, d.i. *wel*, een gewoon stopwoord.

3) *Verhoeghen*, d.i. *veroogen, met de oogen afmeten, afoogen*.

4) *Tote hare*, d.i. *tot hier toe, tot dusverre*.

Daghelics sine spise ghegheven:
 Bi sinen troeste moet ic leven,
 So dat God wel weet,
 Dat ic sint anders niet ontbeet
 545 Van dat ic eerst hier quam,
 Ende ic nye zint en vernam
 Levenden meinsche nemmermeere
 Dan hu, wel lieve heere.
 Doe vraechde hem sente Brandaen,
 550 Hoe sijn leven was ghedaen,
 Eer hi daer commen ware.
 Doe sprac die clusenare:
 'Ic secht die ghewaerlike¹⁾,
 Ic was een coninc rike;
 555 Pantifilia²⁾ hiet mijn lant.
 In Capidocia, een ander ghenamt³⁾;
 Daer nam ic een scone wijf.
 Dies lidet groete pine mijn lijf:
 Want het was de suster mine.
 560 Dies doeghic groete pine.
 Daer bi so haddic sonen twee,
 Dies lidic menich wee.
 Doe dhoudste te sinen scilde quam⁴⁾,
 Sijn lijf dat ic hem nam,
 565 Dor minen grammen moet.
 Daer dandre bi enen scepe⁵⁾ stoet,
 Nam hem een donderslach sijn lijf.
 Oec versloughic mijn scone wijf.
 Doe alle die zouden up mi laghen,
 570 Doe vreesdic die Gods plaghen,
 Ende ic ghinc haestelike
 Ende liet al mijn rike,
 Beede vrienden ende maghen,
 Ende ghinc te scepe in dien daghe,

1) *Ghewaerlike*, d.i. *waarlijk*, *naar waarheid*.

2) *Pantifilia*, verbastering van *Pamphylia*.

3) *Een ander ghenamt*, lees: *ghenant*, d.i. *genaamd*, en versta: in Cappadocie, een ander land, dus (d.i. Cappadocie) genaamd.

4) *Te sinen scilde quam*, d.i. *toen hij het schild zou onteangen*. Het duidt den leeftijd aan, waarop hij schildknaap werd.

5) *Bi enen scepe*, beter is de andere lezing *bi enen spele*. Er wordt, naar het schijnt, verstaan *een spel van wapene*, d.i. een steek- of tornooispiel.

- 575 Ende wilde mine groete zonden
 Varen¹⁾ den paeus orconden.
 Doe rees een storem up die zee,
 Die mi dede harde wee,
 Also ic hu mach vertellen.
- 580 Daer bedorven²⁾ alle mijn ghesellen;
 Maer ic ontclam alleene
 Up desen hoeghen steene,
 Ende claechde mine mesdaet
 Hem, die mi ghescepen haet;
- 585 Hier wachte ic zynre ghenaden
 Van minen groeten mesdaden.
 Ic sechdi oec vorware,
 Ic hore hier openbare
 Elker daghelike³⁾
- 590 Den sanc van hemelrike.
 Doe seide sente Brandaen:
 'Secht mi, lieve heere, saen,
 Als hu dat coude ane gheet,
 Hoe moghedi, sonder cleet,
- 595 Van couden hier gewesen?
 Van lieden hebbic ghelesen,
 Dat waren eenzedelen⁴⁾
 Ende dienden Gode, den edelen,
 Dat⁵⁾ alles ghemacx vergaten,
- 600 Niet dant cruut si en haten;
 Maer in bosschen ende in velde,
 Daer hem elc te sine scelde⁶⁾,
 Of in duwieren⁷⁾ of in riede⁸⁾,

1) *Varen* - *orconden*, d.i. *gaan belijden*.

2) *Bedorven*, d.i. *vergingen*.

3) Deze woorden vormen eene samenstelling.

4) *Eenzedelen*, Hoogd. *Einsiedler*, kluizenaars.

5) *Dat*. Versta hierbij het subjekt *zij*.

6) *Scelde*. Hier, schijnt het, hebben wij een ander bewijs, dat de *w* voor *sc* is aangezien. *Scelde* toch geeft geenen zin: leest men *welde*, het Hoogd. *wählte*, dan beteekent de regel: *waar elk verkoos te zijn*. Een Overlandsch woord is in dit geschrift niets vreemds. Prof. DE VRIES stelt mij voor te verbeteren: *ten sinen scelde*. Hij houdt *scelde* voor het imperf. van *schelden* (afgeleid van *schild*), dat *bedekken* beteekent, en de regel beduidt dan: *waar zich elk op eigen gelegenheid beschutte*.

7) *Duwiere*, d.i. *holen*, *spelonken*.

8) *Riede*, d.i. *rietwaarden*, *rietbosschen*.

- Behilden¹⁾ hem die goede liede,
 605 Dat hem tcoude niet mochte deeren.' -
 'Mach ic die siele gheneeren²⁾,'
 Sprac die ruwe clusenare,
 'So hebbic arde ommare³⁾
 Wat noede dat mijn vleesch heeft,
 610 Die wyle dat⁴⁾ hier leeft.
 Als ic hier sitte sonder waen,
 Ende mi die coude⁵⁾ te seere bestaen,
 Slupe ic in eenen hole sciere,
 Onder eenen tempel hiere,
 615 Daer verbeide ic dat ghescille⁶⁾.
 Ic wane het es Gods wille
 Dat mijn lichame ende mijn beene
 Up desen hoghen steene
 Den domsdach moeten verbeiden.
 620 God moete hu gheleiden,
 Ic en spreke jeghen hu nemmeere.
 God, onse lieve heere,
 Die gheve hier na eewelike
 Ons allen zijn hemelrike.'
 625 Sente Brandaen voer van dannen
 Met sinen Gods mannen
 Up des zeewes vloede.
 Daer worden si arde moede
 Van den winde metten baren,
 630 Daer si in moesten varen;
 Daer dreven si metten winde
 Weder in 't allinde⁷⁾,

1) *Behilden hem*, d.i. *onthielden zich*.

2) *Gheneeren*, voor *genezen*, d.i. *redden, behouden*.

3) *So hebbic arde ommare*. Zoo acht ik het zeer gering, *onmare* is eigenl. *onberoemd*, vandaar dat het gezegd kan worden van iets, dat men wegens zijne onbeduidendheid niet telt.

4) *Dat*, d.i. *dat het*.

5) *Coude* kan niet geacht worden in het meerv. te staan. De beteekenis sluit in ons taaleigen het meerv. uit, en bovendien zou het de *n* van de zwakke verbuiging in dat getal moeten hebben. Dus leze men *bestaet*, d.i. *op het lijf valt*; maar dan moet ook het rijmwoord van het vorige vers *waen* in *waet* veranderd worden, en dit geeft juist een zeer goeden zin: *als ic hier sitte sonder waet of ghewaet*, d.i. *zonder kleederen, naakt*.

6) *Dat ghescille*. Ook dit geeft geen goeden zin. In het and. Hs. leest men *ghestille*, d.i. *stille, windstille*.

7) *Allinde*, d.i. *ellende*.

- An eene vreeselike stat¹⁾.
 Die bouc die seit ons dat,
 635 Dat hi eere hellen pit²⁾ verzach,
 Daer men in riep: o wy! o wach!
 An eenen donckeren berghe,
 Daer waren in zwaren erghe
 Arde vele aerder zielen,
 640 Die daer branden ende wielen³⁾.
 Dien berch bernet emmermeere,
 Daer es meneghe ziele in zeere.
 Daer en hordi anders niet mee
 Dan: o wy! ende wach! ende wee!
 645 Daer hoerdi criseltanden⁴⁾;
 Daer sach hi vlieghe die branden⁵⁾
 In die wolken hoeghe upwaert.
 Sente Brandaen sprac ter vaert
 Ten proofst⁶⁾, die der hellen plach:
 650 'Segghe mi, oft wesen mach,
 Wat es die grote omminne,
 Die ic nu daer hore inne?'
 Doe seide een der pijnheeren⁷⁾:
 'Hier zijn vooghde ende onrechte heeren,
 655 Dat moochdi ghetrauwen,
 Ende oec ongherechte vrouwen,
 Loese meyeren⁸⁾ ende loese schepenen;
 Die moetent nu hier berekenen⁹⁾.
 Ic sechdi noch meerre wonder:
 660 Die wroughers¹⁰⁾ sijn hier onder,
 Ende alle die verraderen;
 Die moeten wi hier vergaderen,

1) *Stat*, d.i. *plaats*.

2) *Pit*, d.i. *de put der hel*. In plaats van *eere (eener)* schijnt *der* gelezen te moeten worden.

3) *Wielen*, onvolm. verled. tijd van *wallen, koken*.

4) *Criseltanden*, d.i. *knarsetanden*.

5) *Branden*, d.i. *brandende houten*.

6) *Proofst*, d.i. *opzichter*. *Der hellen plach*, d.i. *voor de hel zorgde, over de hel het toezicht hield*.

7) *Pijnheeren*, d.i. *pijners, pijnigers*.

8) *Meyer*, KIL. praetor urbanus, summus magistratus, Eng. Lord-mayor, Fransch *maire*.

9) *Berekenen*, d.i. *verrekenen, verantwoorden*.

10) *Wroughers*, d.i. *valsche aanklagers*.

- In dit diepe afgronde¹⁾,
 Die alle met haren monde,
 665 Dat alle weghe ontfaen,
 Dat van hem quam ghegaen
 Van alre bozer dinghe.
 Dits haer loen, in waerliker dinghe,
 Om dat si dies ghedochten,
 670 Dat si hare heeren brochten,
 Dat si, om cleene mieden,
 Mesvoerden die aerne lieden;
 Daeromme so moeten si hier
 Bernen in dit heete vier.
 675 Oec zijn hier ander zielen,
 Die in sonden vielen,
 In overden²⁾, in ghiericheit,
 In alrande boesheit,
 Entie met boeser scalchede
 680 Haren evenkerstin mede
 Dicken hebben verordeelt:
 Dies werden si eewelic hier verzeelt³⁾,
 Om dat si niet wilden⁴⁾ afstaen
 No rechte boete ontfaen.'
 685 Doe riepen die aerne zielen:
 'Brandaen, heere, wi zwielen⁵⁾
 In wel bittre carine⁶⁾,

- 1) Deze geheele plaats (vs. 663-672) is bedorven en verward. Ik stel voor, ze dus, ook met verandering der orde van enkele verzen, te lezen:

In dese diepe afgronde,
 Die met haren monde
 Die alle moeten ontfaen,
 Die hem also quamen te ontgaen,
 Dat si dies ghedochten
 Dat si hare heeren daertoe brochten,
 Dat si om cleene miede
 Mesvoerden die aerne liede:
 Van alre bozer dinghe
 Dits haer loen, in waerliker dinghe.

Het gelijke begin van telkens drie regels zal de verwarring veroorzaakt hebben. *Miede* beteekent *loon*.

- 2) *Overden*, d.i. *hoovaardij*.
 3) *Verzeelt*. KIL. heeft *seelen*, ligare fune, d.i. *met touw binden*.
 4) *Omdat si niet wilden*, lees: *omdat sis* (d.i. *zij des*) *en wilden*.
 5) Zie vers 380.
 6) *Carine*, bij KIL. *carene*, publicae poenitentiae genus, dus *pijniging*.

- In dese groote pine.
 Brandaen, wel lieve heere,
 690 Bidt Gode voor ons zeere.
 Die duvel hieten wech varen:
 'Ic segghe hu,' sprac hi, 'te waren,
 Ghi en wert niet zijnre hulpen vro:
 Hi en mach hu helpen niet een stro;
 695 Ghi roupt al jeghen spoet¹⁾.
 Ghi en hadt nye wille no moet
 Om Gods wille te doene,
 Dus en hebdi nemmermeer zoene.'
 Een evel stanc hem ane viel.
 700 Doe keardi danen sinen kiel,
 Ende si quamen aen een eylant;
 Daer ghinc die zorghe in hant²⁾:
 Want arde doncker waest daer.
 Daer en waest niewers claer;
 705 Maer die gront der zee was goudijn,
 Daer dat slijc soude zijn.
 Oec waren daer edele steene
 Om dien kiel al ghemeene.
 Wel menich edel carbonckel,
 710 Al waest daer arde doncker,
 Hadde daer God verborghen.
 Daer laghen si in groter zorgen,
 Drie nachte ende drie daghen,
 So dat si niet en saghen
 715 Sonne, mane, no sterren licht,
 Des saghen³⁾ si twint nicht,
 Maer al donckernesse sonder dach.
 Die kiel daer al stille lach.
 Doe hiet sente Brandaen
 720 Eene barke wel ghedaen
 Hutten kiele trecken;

1) *Jeghen spoet*, d.i. *zonder dat het u baten zal*.

2) *Daer ghinc die zorghe in hant*, d.i. *de zorg ving aan*. In het andere Hs.: *daer ghinghen si sorgen in hant*, d.i. *daar vielen zij in de macht der zorg*. Zie Prof. DE VRIES, *Woordenl. op der Lek. Sp.* op h. woord *hand* en *Taalgids*, I, 228.

3) *Des saghen*, lees: *des en saghen*. *Twint* beteekent *een niets waardig ding*, en dient tot versterking van de ontkenning. *Nicht* is *niet*.

- Daer in spronghen die recken¹⁾,
 Ende voeren met zinne
 Dat si quamen daer inne.
- 725 Doe voeren si in een eylant²⁾,
 Daer die Gods wigant³⁾
 Liet sinen kyel staen,
 Also wy vernomen haen⁴⁾.
 Daer ghinghen si up te hant,
- 730 Ende doe si quamen up dat sant,
 Waren si blide ende vroe.
 Met sente Brandaen ghinghen si doe
 Neven een water te dale,
 Tote eene der scoenster zale⁵⁾,
- 735 Die nye kerstin man sach.
 Als ic hu mach doen ghewach,
 Die zale was buten ghuldijn;
 Dat die stile souden zijn,
 Dat was al karbonkel;
- 740 Daer en was gheen so doncker,
 Hi en lichte alset sonnescijn.
 Voer die zale spranc een water fijn,
 Daer was so vele goets in,
 Dat vulprisen mochte gheen zin⁶⁾;
- 745 Balseme ende tyroop⁷⁾,
 Dies was daer goeden coop.
 Olive, honich ende zeem,
 Dat vloyde daer over een⁸⁾;
 In IIII aderen het vloot.
- 750 Dat dochte hem wonder groot.
 Om dien selven borne scone,
 Daer was meneghe wone⁹⁾.

- 1) *Recken*, d.i. *helden*, de monniken worden bedoeld. Vs. 467 werden de monniken van het wonderklooster *deghene* genoemd.
- 2) *In een eylant*, lees: *in dat eylant*.
- 3) *Wigant*, d.i. *strijder*, *krijgsman*, *held*.
- 4) *Haen*, d.i. *hebben*.
- 5) *Tote eene der scoenster zale*, lees: *tote eene de scoenste zale*, of *tote eener der scoenster zale*. De constructie namelijk van den superlatief met het bepaalde lidw. achter *een* is gewoon: *tote (tot)* nu kan zoowel de accusatief als de datief achter zich hebben.
- 6) *Zin*, zooals elders, ook in dit geschrift, beteekent *verstand*.
- 7) *Tyroop*, lees: *cyroop*.
- 8) *Overeen*, d.i. *het een over het ander*, dus *te zamen*.
- 9) *Wone*, d.i. *woning*.

- Daer stonden vele bome scone,
Alomme als eene crone.
- 755 Daer stonden menich cedrus,
Ende menich platanus,
Ende furijn¹⁾ ende wijngaerde,
Ende bome van meneghen aerde.
Specien²⁾ stonden daer so vele,
- 760 Dat dat ic hu segghe wele,
Haddic 't ghescreven al te male,
Dat daer stont voer die zale,
Het soude eer liden een jaer,
Eer ict ghescreve overwaer.
- 765 In hoe menegher manieren
Daer bome stonden ende crude diere
Ende meneghe wonderlike dinc!
Ay! hoe in twifele ghinc³⁾
Alle dier moonken moet.
- 770 Dwesen⁴⁾ dochte hem daer so goet,
Dat si noede keerden wedere.
Het schenen scone paeus vedere
Van der zalen boven dat dac.
Daer was alle dat ghemac,
- 775 Dat een keyser hebben soude,
Ende⁵⁾ hi feeste houden woude.
Den moonken quam in haren zin,
Dat si alle gaen daer in,
Om te siene die scone zale.
- 780 Een der moonken stal daer tien male⁶⁾
Eenen breidel wel ghedaen.
Dat sal hi becoepen saen
Wel zeere sonder twifel.
Daer stont bi een duvel,

1) *Furijn*, KIL. *vueren*, d.i. *pijnboom*.

2) *Specien*, d.i. *specerijen*.

3) De monniken gingen aan het twijfelen: zij konden niet geloovent wat zij zagen.

4) *Dwesen*, d.i. *het wezen*.

5) *Ende*. De andere bewerking heeft *of*, d.i. *indien*, *als*. Doch wij behoeven *ende* niet te veranderen, daar deze conjunctie de beteekenis van een relativum kon hebben, gelijk Prof. DE VRIES in zijne Aanteek. op Maerlant heeft aangewezen.

6) *Tien male*, d.i. *te dien male*, *op dien tijd*.

- 785 Diet hem riet met liste.
 Ic wane hijs niet en wiste
 Waer omme dat hine hem boot.
 Dies leet hi pine groot.
 Hi riet hem dat hine name,
- 790 Want hi hem wel ware betame¹⁾
 Met te ridene in zinen lande.
 Dies leet hi groete scande.
 Hi roerdene dat hi waghede.
 Hoe wel²⁾ dien moonc behaghede,
- 795 Dat hine claer sach scinen!
 Dies waren sine pinen
 Ter hellen vele groet:
 Want der duvele conroet³⁾
 Pijndene, doe hi daer quam,
- 800 Om datti daer den breidel nam
 In die zale metter hant,
 Ende baerchen⁴⁾ onder zijn ghewant.
 Doe sijt besien hadden wale,
 Te hant ruumden si die zale,
- 805 En ghinghen wech te zamen.
 Doe si een lettelt bet⁵⁾ voert quamen,
 Doe so sach sente Brandaen
 Al te scone eene borch daer staen,
 Die scoenre was dan die zale al,
- 810 Daer die moonc den breidel stal.
 Doe saghen si, tien tide,
 Alomme verre en wide,
 Dat lant in allen ziden claer.
 Negheenen nacht en was daer,
- 815 Daer en was rijm no snee;
 Daer en dede hem de wint niet wee;
 Van reghene en waest daer niet nat;
 Een houd man al daer zat
 Voer die poorte vrome⁶⁾;

1) *Betame*, bijvoeg. nw., d.i. *passend, geschikt*.

2) *Hoe wel* enz. uitroep.

3) *Conroet*, d.i. *verzameling*.

4) *Baerchen*, d.i. *borg hem (den breidel)*.

5) *Een lettelt bet*, d.i. *een weinig verder*.

6) *Vrome*. Het is mogelijk, dat hier vroeger te lezen stond *vrone*, hetwelk beter rijmt op *scone*.
Vrone poorte, is *heilige poort*.

- 820 Hi was arde scone
 Ende wel ghehaert,
 Graeu was hem zijn baert,
 Enter selver borch voren¹⁾
 Ghinghen jonghelinghen dore
- 825 Arde vele ende ghenouch.
 Also vertellet die bouc²⁾,
 Ende seit al openbaren,
 Dat het inghele waren.
 In die poerte stont een jonghelinc,
- 830 Die maecte eenen widen rinc,
 Met eenen zwerde vierijn³⁾.
 Dat mochte wel die inghel zijn,
 Dien men hiet Cherubin,
 Die daer niemen liet commen in,
- 835 No stille, no openbare,
 Dan der inghele scare.
 Doe quam sente Michaël,
 Die moet ons geleeden⁴⁾ wel,
 Metten anderen jonghelinghen.
- 840 Aldaer die moonken ghinghen,
 Nam hi eenen moonc bi den rocke,
 Bi den aerme, ende bi den toppe⁵⁾,
 Ende leeddene in die borch dore,
 Daer doe die inghel stont vore
- 845 Met sinen zwerde vierijn.
 'Hier mochten wi wel te langhe zijn,'
 Sprac sente Brandaen doe
 Tote sinen ghesellen toe,
 'Hier hebben wi ghenomen
- 850 Meer scaden dan vromen.
 God heeft ons wonderlike
 Ghemindert⁶⁾ in sijn rike.

1) *Enter selver borch voren*, lees met de andere bewerking: *borch dore*, d.i. *de deur van de burgt*.

2) *Bouc*. Spreken wij dit woord hier op de Hoogd. wijze uit (*Buch*), dan rijmt het op *genouch*.

3) *Vierijn*, *vuren*, *van vuur*.

4) *Geleeden*, d.i. *geleiden*, te weten *ten hemel*. Het is eene verzuchting van den auteur.

5) *Top*, d.i. *het hoofdhaar*, Hoogd. *Zopf*.

6) *Ghemindert*, d.i. *klein gemaakt*, *vernederd*, *te schande doen komen*.

- Onsen moonc moeten wi hier laten,
 Weder dat¹⁾ ons mach scaden of baten.
- 855 Dese muere sijn so hoghe
 Onser negheen can se verhoghen²⁾,
 No die lanchede verkiesen³⁾.
 Hier⁴⁾ en willic niet meer verliesen, '
 Sprac die heleghe Brandaen,
- 860 'Ic wille weder te scepe gaen.'
 Als ons die bouc maect wijs,
 So was dit deertsche paradijs.
 Doe si te scepe quamen
 Ende orlof ghenamen
- 865 Van dier doncker zee ende lande,
 Een der moonke doe verkande
 Dat die gront goudin was,
 Ay! hoe blide waren si das.
 Doe ghinghen si hute met spele,
- 870 Ende droughens in den scepe vele,
 Elkerlijc in sine hande,
 Daer si zint mede in haren lande
 Eerden menich gods huus.
 Mettien so hoerden si een gerusch
- 875 Metten windes vlaken⁵⁾,
 Ende een weder also craken,
 Ende een vier also blecken⁶⁾,
 Dat die goede Gods reckon
 Ontsaghen⁷⁾ des hemels vallen.
- 880 Doe quamen die duvele met allen
 Ende heesscheden⁸⁾ met rechte
 Den breydel dief, die⁹⁾ si zochten.
 Om dat hi den breydel stal,
 Voerden sine in den afgront al,

1) *Weder dat*, d.i. *hetzij dat het*.

2) *Verhoghen*, zie vs. 526.

3) *Verkiesen*, in den zin van het *Mhgd. erkiesen*, d.i. *waarnemen (ersehen)*.

4) Voorzeker is de taal krachtiger, als wij in plaats van *hier* lezen *uwer*: ik wil geenen *van u* meer verliezen.

5) *Metten windes vlake. Vlake* (ons *vlaag*) schijnt een vrouwel. vorm, hier in den datief. Alsdan moet gelezen worden *met ere w. vlaken*.

6) *Blecken*, bij KIL. *coruscare, fulgere*, d.i. *schitteren*.

7) *Ontsaghen*, d.i. *vreesden*.

8) *Heesscheden*, v. *heeschen*, d.i. *eischen*.

9) *Die*, lees: *dien*.

- 885 Daer moeste hi in der pinen dooten¹⁾
 Met anderen sinen ghenooten.
 Doene begreep²⁾ die viant,
 Metten breydele hine bant:
 Diefs recht maecte hi hem cont.
- 890 Hi voerdene wers³⁾ dan een hont,
 Hi sleepten met vleesch ende met beene
 Over strunc⁴⁾ ende over steene
 Te zijns heeren aensichte.
 Daer was een groot gheruchte,
- 895 Daer hine voerde te zijnre scolen⁵⁾.
 Die sintmeer hebben verstolen
 Willent al voer niet slaen⁶⁾;
 Maer en sal also niet gaen,
 En si dat zijns af staen
- 900 Ende daer af penitentie ontfaen:
 Anders sullen si moeten quellen
 Metten duvelen in der hellen.
 Sente Brandaen hads toren⁷⁾,
 Dat hi zondelike⁸⁾ verloren
- 905 Sinen moonc aldus heeft.
 Met tranen hi aldus claghende zeecht:
 'Waric niet een droghenare⁹⁾,
 God en hadde mi niet so zware

1) *Dooten*. Bij KIL. *doten*, delirare; het Mhgd. *tuzen*, dat ook gezegd wordt van *verbijsterd zijn* van pijn en angst.

2) *Begreep*, d.i. *greep*.

3) Dat is, *hij behandelde hem erger*.

4) *Strunc*, d.i. *stronk*.

5) *Scolen*, d.i. *de verzameling*, hier *der duivels*.

6) *Voer niet slaen*, d.i. *voor niets achten*.

7) *Hads toren*, *had des toorn*, d.i. *verdriet*.

8) *Zondelike*, de andere bearbeiding heeft *scandelijke*, hetgeen een beteren zin geeft.

9) *Waric niet een droghenare*. Hier schuilt eene fout. Indien *niet* hier wel geplaatst was, zou het negatieve *en* vooraf moeten gaan. Daar dit ontbreekt, is het vermoeden gewettigd, dat *niet* hier uit misverstand is ingelascht. Inderdaad, onmogelijk kan Brandaen zich zelve een bedrieger noemen. Neen! hij wil zeggen: wanneer ik een bedrieger ware, zou mij dit ongeval niet zoo zwaar vallen. Derhalve leze mén:

Waric een droghenare,
 Hen hadde mi niet so sware
 Ghewesen dese meswende.

- Ghegheven dese meswende
 910 Hier in deser allende.
 Dat God des ghehinghet,
 So es mine vaert ghelinghet¹⁾:
 Ic en sceede henen nemmermeere,
 Mi en doe hebben onse heere
 915 Minen moonc wedere.
 Eer willic hier nedere
 Soucken ons heeren oemoet²⁾,
 Tote mi die duvele doet
 Minen moonc weder zenden³⁾
 920 Hute der zwaerre allenden.'
 Si weenden vele tranen;
 Gode riepen si ane
 Met herten vele zeere,
 Dor zijnre moeder eere.
 925 Doe sagen si een sittijn⁴⁾
 Met II hornen vierijn,
 Dat so lichte daer inne.
 Daer sprac een stemme hute van binnen:
 'Wat wijstu mi, Brandaen,
 930 Des en hebbic niet ghedaen:
 Die duvel voerdene te zijnre scolen,
 Omme dat hi heeft ghestolen.
 Waer omme belghestu up mi:
 Onschuldich bem ic jeghen di.
 935 Du wetes wel dat Adam
 Om eenen appel, dien hi nam,
 Was in die helle vorwaer
 Daer omme V^m. jaer.
 Also eist huwen moonc vergaen:
 940 Met diefs rechte es hi ghevaen,
 Ende es der hellen ghegheven.' -
 'Ne scende, heere, niet zijn leven!
 Sprac weder sente Brandaen,
 'Heeft mijn moonc hiet mesdaen,
 945 Dies willicken voert bringhen
 Voer hu in allen ghedinghen.'

1) *Ghelinghet*, d.i. *gelengd*, *verlengd*.

2) *Soucken ons heeren oemoet*, d.i. *Gods genade inroepen*.

3) *Doet zenden*, d.i. *zendt*.

4) *Een sittijn*. Men leze met de andere bewerking: *enen schijn*.

- In cruce si hem stretten¹⁾,
 Biddende met tranen si wecten²⁾
 Gode, onsen sceppare.
 950 Ter herten wart hem zware.
 Haer bede wilden si niet begheven;
 Altoes si daer an bleven,
 Tote die almachteghe God
 Den duvele gaf een ghebod,
 955 Dat hi Brandane tsinen ghenoughe
 Sinen moonc wederdroughe
 Toten kiele in der vloeden.
 Onlanghe si daer mede stoeden³⁾,
 Hi en ghincker omme loepen,
 960 Den breydel moesti⁴⁾ becoepen.
 Dat hi up sulc een ors zat,
 Quam om dat hi Gods vergat,
 Daer hi dien breydel tien male
 Hier voren stal in die zale.
 965 Der heeter hellen heere
 Torende⁵⁾ vele zeere,
 Dat hi dien moonc moeste draghen
 Toten kielen up sine craghen⁶⁾.
 Doe hine brochte up dat boort,
 970 Doe sprac hi lude zeere ghescoort⁷⁾:
 'Weetstu niet,' - sprac hi, - 'Brandaen,
 Dattu mi leede⁸⁾ hebs ghedaen,
 Du en laets mi niet behouden
 Dat wi met rechte hebben souden;
 975 Du mesdoet⁹⁾ jeghen ons, dats waer.'
 Die moonc dochte hem arde zwaer,

- 1) *Hem in cruce strecken* beteekent *zich kruisgewijs uitstrekken*, het gebaar van ootmoedig biddenden.
- 2) *Wecten Gode*, d.i. *zij wilden God opwekken, bewegen*.
- 3) Dat is: *niet lang toefden zij, ofenz*. De zin is: na dat gebod draalde de duivel niet lang, duurde het niet lang, of hij (de duivel) ging den monnik halen.
- 4) *Moesti, hij*, de monnik.
- 5) *Torende*, d.i. *was verdrietig*.
- 6) *Graghe*, d.i. *hals*.
- 7) *Ghescoort*, lees: *ghestoort*, d.i. *verstoord, toornig*.
- 8) *Leede*, lees: *leeds*, genitivus partitivus.
- 9) *Mesdoet*, lees: *mesdoes*. Het moet de tweede pers. enkelv. zijn; doch vs. 1052 leest men ook (om des rijms wil) *du doet*.

- Ende den wech arde lanc,
 Daer hi die letanie zanc,
 Sittende up sinen halsbeene.
 980 Over stoc ende over steene,
 Daer hi den moenc drouch,
 Drouchine ten kiele ende louch,
 Ende warpene in de stevene weder;
 Onsachte sette hine neder.
 985 Daer was hem sine verwe van eere¹⁾
 Verwandeld also seere,
 Dat sine cume verkanden.
 Pec hadden hem die helsche vianden
 Ghewreven an lijf ende an baert;
 990 Die huut was hem ter vaert
 Swart bemasschert²⁾ ende berompen;
 Van stocken ende van tsompen³⁾
 Haddi ghehadt meneghen stoot.
 Die duvel scree⁴⁾ daer hi wech scoot,
 995 Ende vloee van den goeden lieden saen,
 Ende die goede sente Brandaen
 Weende van groete lieve,
 Ende sprac toten breydeldieve:
 'Haddi des breydels vermeden,
 1000 Ende met eere aelteren⁵⁾ ghereden,
 So en ware hu crune met huwen baerde
 Ende huwen hals niet so aerde
 Swart bepeket no bezinghet⁶⁾.
 Nu hebdi arde zeere ghelinghet
 1005 Up die zee mine vaert.' -
 'Mi es leet dat hi⁷⁾ ye ghesmeet wart.'
 Sprac die bezijnchde capelaen.
 Doe louch zeere sente Brandaen.
 Doe aldus sente Brandaen

1) *Van eere.* Eere is hier de dat. van het onzijd. eer, vroeger. Van eere is dus van vroeger.

2) *Bemasschert*, van *masche*, roetvlek; *berompen*, van *berimpen*, d.i. rimpelen.

3) *Tsomp*, d.i. een tronk, dik stuk hout.

4) *Scree*, onvolm. verl. tijd van *schreien*.

5) *Aeltere*, d.i. halster.

6) *Bepeket*, d.i. bepekt. *Bezinghet*, d.i. verzengd.

7) *Hi*, d.i. de breidel.

- 1010 Weder sinen capelaen
 Ghewan van der hellen,
 So mach ic hu voert tellen,
 Dat hi voer langhe wile
 Up die zee ende meneghe mile.
- 1015 Doe vernam sente Brandaen,
 Die goede, vele saen
 Een dier, dat hiet Cyrene,
 Die slapen doet die ghene,
 Diet horen zinghen ofte sien;
- 1020 Van zijnre bliscap¹⁾ moet ghescien
 Ter zee groet ongheweder.
 Doe viel sciene neder
 Sente Brandaen op sine knien,
 Ende bat Gode dat hi moeste ontvlien
- 1025 Dien diere, so hi best can.
 In slape wart die stierman;
 Haer selves si al vergaten,
 Dat si en wisten waer si saten;
 Elc moonc wel vaste sliep.
- 1030 Die kiel sonder stierman liep
 Tote eenen bernenden berghe dan,
 Daer hute quam loepende een lanc zwert man.
 Hi riep toten kiele,
 Hute zinen groeten ghiele²⁾,
- 1035 So hi luuts³⁾ mochte,
 Ende wecketse⁴⁾ arde onsochte.
 Hi hiet se tote hem keeren;
 Hi seide, hi soude hem leeren
 Den meester stierman boude⁵⁾,
- 1040 Waer hi best henen soude.
 Doe hiet sente Brandaen
 Sinen kiel wel saen
 Toten berghe keeren,
 Omme dat⁶⁾ hi hem soude leeren.

1) *Van zijnre bliscap*. Als het dier vrolijk zingt, komt er storm: zijn lied is valsch: het is een ongeluksprofeet, een onwedersbode.

2) *Ghiele*, zie vs. 274.

3) *Luuts*, lees: *luutst*, d.i. *luidst*.

4) *Wecketse*, d.i. *wekte* (*wekkede*) *ze*.

5) *Boude*, d.i. *stoutmoedig*.

6) *Omme dat*, d.i. *opdat*.

- 1045 Maer des duvels cose¹⁾
 Die was arde boze.
 Doe seide des duvels bode:
 'Mochte ic wel, dor Gode,
 Dinen kiel, heere Brandaen,
 1050 Die soude eene quade vaert angaen;
 Du soudes ontghelden metter spoet
 Dattu ons so leede doet.
 Ic can jeghen hu niet ghehebben²⁾.
 God en wille³⁾ hu niet ontsegghen,
 1055 So wat dat dijn wille es:
 Want dine bede so moghende es.
 Du souts dat wel ghenieten⁴⁾,
 Lietstu di dat verdrieten,
 Dat hu mijn vernoy niet ware lief.
 1060 Du naems mi den breydel dief,
 Die achter di sit aldaer.
 Hi zweet van anxte, dat es waer,
 Ende van zorghen, die hi heeft ontfaen.'
 Doe sprac sente Brandaen:
 1065 'Dat es sine boete,
 Dat hi hem wasschen moete.
 Mi ne dinct niet so goet⁵⁾:
 Hier es so scone eene vloet,
 Dat hi hem wel ghewasschen mach.'
 1070 Die moonc scamelike⁶⁾ lach.
 Met vele groter zorghen,
 So haddi hem gheborghen
 Onder eene scipbanc.
 Die tijt dochte hem arde lanc.

1) *Cose*, d.i. *gepraat*.

2) *Niet ghehebben*. Wat men in het Hoogd. zegt: *nichts anhaben*: tegen iemand niets vermogen. In dit en het volg. vers leze men *di* voor *hu*.

3) *Wille* d.i. *wil*: het woord is naar den vorm conjunctief, maar naar den zin indicatief. *Niet* is ook hier *niets*.

4) De zin is eenigszins ingewikkeld. De bedoeling is: *gij zoudt er baat bij vinden (des wel ghenieten)*, indien gij ophieldt mijn leed te zoeken: dan toch zou ik u loonen. De oude wijze van spreken vordert de negatie (*niet*) in vs. 1059.

5) *Niets dunkt mij zoo goed*, d.i. niets is zoo goed voor hem, dan zich te wasschen, en hier is schoon water genoeg, dat hij zulks doen kan.

6) *Scamelike*, d.i. *vreesachtiglijk*.

- 1075 Die duvel louch zeere omme das,
 Dat hi so zeere vervaert was.
 Doe hi sijn spot hadde ghedreven,
 Bat hi hem dat hi hem wilde gheven
 Weder sinen capelaen:
- 1080 Hi soudene arde scone dwaen,
 Hi roke up hem te zeere¹⁾.
 Doe seide die milde heere,
 Die goede sente Brandaen:
 'In gheve hu niet den capelaen,
- 1085 Mi dincket dine cozen²⁾
 Onnutte ende ghebozen:
 Dijns sprekens bem ic zat.'
 Den stierman hi doe bat,
 Dat hi weder keerde upt meere.
- 1090 Doe quam des duvels heere³⁾
 Hutten berghe, ende daden hem wee,
 Ende volchden up die zee,
 Ende droughen in haer hande
 Groete gloyende brande,
- 1095 Ende groete gloyende schichten,
 Als of si wilden vechten⁴⁾.
 Si worpen neder ende scooten
 Up die in den kiel vlooten,
 Met groten torne moede⁵⁾;
- 1100 Maer God, onse heere, die goede,
 Behoede se jeghen al mesweghen.
 Ic wane van boven die reghen
 So dicke nye en viel,
 Also daer, omtrent den kiel,
- 1105 Die brandere entie schichte vloghen.
 Die moonken met riemers⁶⁾ toghen,
 Omme saen te sine huter noot:
 Dus jaghetsset helsche conroot;
 Si zeylden wat si mochten.

1) Immers rook hij hem al te zeer tegen, d.i. stonk hij al te zeer.

2) *Cozen*: *ghebozen*, lees: *cose* (zie vs. 1045) en *ghebose*, d.i. *boos*.

3) *Heere*, d.i. legerschaar, vandaar het meerv. in den volg. regel (*daden*).

4) *Vechten*, lees: *vichten*.

5) *Tornemoet*, d.i. *gramstorigheid*.

6) *Riemers*, lees: *riemen*, van het enkelv. *riem*.

- 1110 Die duvele worpen onsochte
 Na den vluchteghen kiel;
 Den heeren saen gheviel
 Dat si, bi Gods hulpe, waren
 Der vreesen al ontvaren.
- 1115 Brandaen voer voert, met trauwen,
 Doe liet hem God bescauwen
 Van inghelen vele scaren,
 Die boven hem quamen ghevaren.
 Die voerden meneghe ziele
- 1120 Boven sinen kiele;
 Den lof Gods si daer boven zonghen,
 Dat men de lucht mochte horen clonghen¹⁾.
 Dat dede hem God te minnen²⁾,
 Dat hi hem liet verkinnen
- 1125 Wat die gheeste wouden,
 Ende waer si henen souden.
 Doe sach sente Brandaen
 Eenen sconen tempel staen,
 Met tiene scone choren,
- 1130 Die nye man conste testoren³⁾,
 Sonder God diet vermochte.
 Die chierheit te segghene en vermochte
 Negheen erdsche man.
 Doe screef sente Brandaen
- 1135 Alle dwonder dat hi sach,
 Daer hi in zinen kiele lach.
 Doe Brandaen, die Gods degghen,
 Te rechte hadde al bescreven
 Die twee scone paradise,
- 1140 Doe waende die goede wise,
 Die Gods dienare,
 Dat hi al quite ware
 Van des waters aerme scaren⁴⁾,
 Ende hi te lande soude varen.
- 1145 Doe bat die heere goede

1) *Clonghen*, afgeleid v. een substant. *clong*, Mhd. *klunc*, d.i. *klank*.

2) *Hem - te minnen*, d.i. *hem ter liefde*.

3) *Testoren*, d.i. *verdelgen (zerstören)*.

4) *Aerme scaren*. In deze woorden herkent Prof. DE VRIES het Mhd. *Harmschar*, d.i. *plaag*, samengesteld uit *Harm* en *Schar*, d.i. *beschoren deel*.

- Met eenen neerensten¹⁾ moede
 Onsen eeweliken troest,
 Diene dicken hadde verloest,
 Dat hine saen ghesande
 1150 Weder te sinen lande.
 Doe quam een vreeselic wint anschine²⁾,
 Die hem verdreef entie zine,
 Verre danen up die zee.
 Daer wart hem arde wee:
 1155 Die storem wart arde groet,
 Die zee borlende ende scoot³⁾,
 Mids dat hem so verhief die wint.
 Doe saghen die Gods kint
 So vele visschen daer in die zee,
 1160 Dat hem die zorghen daden wee:
 Si sagher⁴⁾ van so vele manieren
 Ghelijc beesten ende wilde⁵⁾ stieren,
 So vele onder dat water gaen.
 Doe seide sente Brandaen:
 1165 'Dit es seker de Leverzee⁶⁾,
 Daer ic af, wilen eer,
 Las so menich teekijn:
 Dat es dat ghelove mijn.
 Maer ic hebbe groot wonder
 1170 Van den gronde hier onder,
 Hoe hise wel ghevoeden moghe
 Dat hem allen ghenouch doghe⁷⁾.
 Maer God, onse heere, es so rike,
 Dat hi hem daghelike
 1175 Haer voedsel gheven mach.'
 Tote eenen capelaen hi sprac,
 Dat hi sochte paerkement:

1) *Neerenst*, d.i. *ernstig*.

2) *Anschine comen*, d.i. *zich opdoen*.

3) *Scoot*. Dit geeft geenen zin; lees: *woet* (volgens het boven aangeteekende bij vs. 522), d.i. *golfde*, van *waden*, bij KIL, fluere, effluere.

4) *Sagher*, d.i. *zagen er*.

5) Lees: *wilden*: het is de datief.

6) Het is, alsof de auteur hier vergeten is, dat hij den Abt reeds in de Leverzee gebracht heeft.

7) *Doghe*, tegenw. t. aanv. wijs van *dogen*, d.i. *baten*.

- Hine wilde laten¹⁾ twint;
 Die waerheit hi scriven began,
 1180 Ende hi beval den stierman,
 Dat hi den kiel hilde stille
 Om zijnre hulden wille²⁾,
 Tote hi die waerheit hadde gescreven
 Van den visschen, die daer dreven.
 1185 Die moonken hadden groten vaer
 Van den visschen, die waren daer,
 Dat si haer scip bedervan³⁾ mochten.
 Brandaen troeste⁴⁾ se dat hi mochte,
 Ende seide: 'Lieve broeders mijn,
 1190 Wilt in Gode betrouwende sijn,
 Dor hem sijn wi hute ghevaren:
 Hi sal ons wel bewaren:
 Hi heeft alles dine⁵⁾ ghebod,
 Ende es die almachteghe God.
 1195 Ende sente Marie, die goede,
 Die si hier in onser hoede,
 Teghen dat ons evele si.
 Dies jonne ons filii⁶⁾ dei,
 Ende alle dat hemelsche heere
 1200 Helpe ons huut desen meere.
 Amen segghet alle gader
 Ende vleeuwet⁷⁾ den hemelschen vader.'
 Doe quam hem an een sachte wint.
 Doe saghen si waer een Gods kint
 1205 Up die zee voer hem zwevede.
 Het sceen dat onsachte levede;
 Het vlotede up eenen rusch⁸⁾ eerden.
 Wat mochte zijns gheweerden,
 Als verstoremden⁹⁾ der zee vlooden?

1) *Laten*, d.i. *nalaten*.

2) *Om zijnre hulden wille*, d.i. *ten zijnen gevalle*: *hulde* beteekent *gunst*.

3) *Bederven*, d.i. *te gronde richten*.

4) *Troeste*, d.i. *stelde gerust*.

5) *Alles dinc*, lees: *alles dincs*. Hij heeft macht over alle ding.

6) *Filii*, lees: *filius*.

7) *Vleeuwen*, d.i. *smeeken*, het Hoogd. *flehen*. Bij KILIAEN heeft *fleeuwen* geen andere beteekenis, dan die van ons *vleien*.

8) *Rusch*, d.i. *zode*.

9) *Verstoremden*. Van *verstoremen*, *verstormen*, d.i. *onstuimig worden*.

- 1210 Maer dat God zijns nam hoede.
 Van den kiele vloe hi doe.
 Sente Brandaen sprac hem toe,
 Dat hi van Gods weghe jeghen hem sprake.
 Die rusch verbeidde met ghemake¹⁾,
- 1215 Ende wart gheorsam saen;
 Ende doe hi bi hem quam, Brandaen
 Toter creaturen hi dus sprac:
 ‘Doghedi²⁾ om Gode dit onghemac,
 Up dese wilde zee,
- 1220 Of doghestu dit wee
 Dor dijns selves mesdaet;
 So mach dijns werden raet.
 Ic bem een abd ghewihet,
 Ende metter stolen ghevrihet³⁾,
- 1225 Die ic van Gode hebbe ontfaen,
 Dat ic mach in baten staen⁴⁾
 Ende haer pine hem corten mach
 Beede jaer ende dach.
 Hebdi al sulke dinc ghedaen,
- 1230 Dor God⁵⁾ so willic di onfaen.’
 Doe sprac die eenzedele:
 ‘Met mi so wart di evele⁶⁾
 Vergouden dijn capelaen,
 Dien du verlores, Brandaen,
- 1235 Vore den scone paradise.
 God heeft mi mine spise
 Ende alle mine lijfnare⁷⁾,
 Een jaer min dan C jare,

1) *Met ghemake*, d.i. *bedoord*.

2) Lees: *doghestu*, en vs. 1229 *hebstu*.

3) *Metter stolen ghevrihet*. De *stole* is het bekende geestelijk onderscheidensteeken. Door deze is de abt *gevrijet*, d.i. tot den rang van een *vrijheer* verheven.

4) Lees met behulp van de andere bewerking:

Dat ic die in boete staen
 Haer pine corten mach.

5) *Dor God*, d.i. *om Gods wil*.

6) D.i. kwalijk zoudt gij in mij vergoeding voor uwen verloren kapellaan kunnen vinden. *Evele* is een bijwoord; *vergouden* staat voor *vergolden*. Dus, schijnt het godskind te willen zeggen, behoeft gij niet te wenschen, dat ik, door u ontvangen, in uw gezelschap worde opgenomen.

7) *Lijfnare*, d.i. *voedsel om van te leven*, zie vs. 495.

- Up dese zee ghegheven;
 1240 Bi zynre ghenaden moet ic leven
 Ende wachten na zine leere¹⁾.
 Mynre broeders es noch meere.
 God, onse vader, es so goet,
 Dat sine ghenade ons voedt
 1245 Metten hemelschen brode.
 Hi halp ons te onser node²⁾,
 Daer³⁾ dijn moonc weder quam,
 Dien hu⁴⁾ die duvel nam,
 Voer die rikelike zale,
 1250 Daer hi stal den breydel so wale.
 Si wachten oec haren hende⁵⁾
 Up die hoghe steenwende.
 Die ruwe heere alleene,
 Dien ghi saecht sitten up den steene,
 1255 Die halp di ter stede
 An Gode, met zynre bede,
 Dattu vercreghes dinen capelaen.⁶⁾
 Doe seide sente Brandaen:
 'Dore die Gods eere
 1260 Nu segghe mi noch meere
 Van dien heeren, hoe si leven
 Ende hoe si daer verdreven⁶⁾:
 Sy leven so heleghelike
 Ende verdienen Gods rike.
 1265 Doe sprac die heere goede,
 Met groeten oemoede⁷⁾:
 Een stat was, hiet Vaserijn⁸⁾,

1) De andere bewerking heeft: wachten *siere leere*, d.i. *zijne leer in acht nemen*.

2) *Te onser node*, d.i. *naar onze behoefte*. Voor *halp* leze men met de andere bewerking *helpt*.

3) *Daer*, d.i. van uit die plaats, waar vandaan uw monnik is wedergekomen.

4) Lees: *di* en in vs. 1254 *du saechs*.

5) *Hende*, d.i. *einde*.

6) *Hoe si daer verdreven*. Hier is blijkens de andere bewerking (vs. 1203) het hulpwerkwoord *worden (werden)* uitgevallen. De zin is: *hoe si derwaarts werden verplaatst*.

7) *Oemoed*, voor *oodmoed*.

8) 8) *Vaserijn*. Voorzeker schuilt hier een in de, hetzij klassieke, hetzij Hebreeuwsche oudheid bekende naam. Zulke eigennamen echter zijn in de middeleeuwsche geschriften aan zonderlinge verbasteringen onderhevig. Op grond dat er van Sodom en Gomorra sprake is, uit wier ondergang, een toonbeeld van het lot der wereldlingen, deze Gods kinderen gered zijn, vermoed ik, dat onder *Vaserijn*, *Vausidin* of *Valsiddin* (Vallis Siddim) schuilt.

Danen dat wy gheboren zijn,
 Die stont in eenen lande,
 1270 Daer men Gode niet en kande;
 Dor des volcs grote zonden
 So zant al in afgronden
 Alle dat groete lant,
 Ende alle dat boze volc te hant
 1275 Dat nam daer quaden hende.
 Maer up die hoghe steenwende
 So heeften God een deel gheset
 Van onsen broeders, dat wet¹⁾.
 Daer voetse die Gods cracht,
 1280 Die mi hare²⁾ hevet bracht,
 God, onse lieve heere.
 Onse³⁾ broeders es noch meere,
 Die ghelijc mi leven,
 Ende up dese russche zweven
 1285 Boven des zeewes gronden.
 Dat quam van minen zonden,
 Dat wi ghesceeden waren:
 Dus moet⁴⁾ ic alleene varen,
 Doe dat lant verdranc
 1290 Ende meneghe borch versanc.
 Also Sodoma dede⁵⁾ ende Gomorre,
 Die groete stercke torre⁶⁾,
 Daer scorde⁷⁾ alle die eerde,
 Ende alle die groene zwerde⁸⁾

1) *Dat wet.* Imperatief enkelv. van *weten*. Het Gods kind spreekt den Abt in het enkelv. aan. In de andere bewerking is dit veranderd, waarschijnlijk omdat de gemeenzaamheid tegenover eenen zoo hoogen geestelijke te groot scheen.

2) *Hare*, d.i. *her*, *herwaarts*.

3) *Onse*, lees: *onser*.

4) Lees: *moest*.

5) *Also - dede*, d.i. alzo verging het met Sodom en Gomorra: want dit zijn juist de namen der steden van het verzonken en in de doode zee herschapen land.

6) *Tor*, het Lat. *turris*, hier *burcht*.

7) *Scorde*, d.i. *scheurde*.

8) *Zwerde*, *zwaerd*, *zwaard* heet eigenlijk de ruige huid, hier de uit zoden of plaggen bestaande oppervlakte van den bodem. Zie Prof. DE VRIES in de *Taal- en Letterb.* I, 56-59.

- 1295 Van dien erderyke.
 Desen rusch houdic vastelike
 Tote minen hutersten hende.
 God moet ons allen zenden
 In hemelrike met eeren.
- 1300 Noortwaert saltu keeren,
 Daer saltu sien groet wonder.¹⁾
 Een wint hief daer van onder¹⁾,
 Die se sonder orlof dede sceeden,
 Elc voer daerne God wilde gheleeden.
- 1305 Daer voer die kiel, in corten wile,
 Over meneghe mile.
 Dat quam van eenen bedruussche²⁾,
 Ende van eens wints gheruusche,
 Dat die kyel also verspranc,
- 1310 So meneghe dachvaerde³⁾ lanc.
 Daer wart hi wel gheware
 Dat hi den bouc ontgalt dare,
 Dien hi bernede in den viere;
 Dat becochte hi wel diere,
- 1315 Daer die kiel so verre spranc,
 Meer dan M milen lanc,
 In groeter ongheweltheit⁴⁾;
 En hadde ghedaen⁵⁾ Gods ghenadicheit,
 Hi en hads niet moghen ghenesen⁶⁾;
- 1320 Daer voer hi voert, so wi lesen.
 Doe versach sente Brandaen
 Eenen naecten man saen
 Al ru⁷⁾ sittende alleene,
 Up eenen heeten steene;
- 1325 Hi leet wel groete nozen⁸⁾:

1) *Daervan onder*, lees met de andere bewerking: *daeronder*, d.i. *onderwijl*. *Hief*, intransitief, *stak op*.

2) *Bedruusch*. Bij KIL. *druysch*, impetus. Er wordt een *windvlaag*, *windstoot* bedoeld.

3) *Dachvaerde*: *dag varens* zouden wij zeggen.

4) *Ongeweltheit*, lees: *onghevallicheit*, bij KIL. *miseria*, *aerumna*.

5) *En hadde ghedaen* enz., ten ware Gods genade het verhoed had.

6) *Ghenesen*, d.i. *verlost worden*.

7) *Ru*, *ruw*, *ruig*, vlg. vs. 529.

8) *Noze*. KIL. *noose*, *damnum*.

- An deen zide was hi vervrosen
 Dor vleesch ende beene;
 Up dander zide van den steene
 Verbrande hi van hitten dan:
 1330 Na sinen werken hi loen ghewan.
 Voer hem hinc blayende¹⁾ een dwale,
 Die help hem arde wale,
 Die slouch die hitte dane,
 Dies quam hem baten²⁾ vele ane,
 1335 Beede van hitten ende van couden.
 Sine pine was menichfoude;
 Des zondaeghs stont³⁾ hem also
 Dies was hi arde vro:
 Hem dochte openbare
 1340 Dat hi in werschepen⁴⁾ ware.
 Des maendaeghs arde vroe
 Quam hem groete pyne toe:
 Doe voerdene in der hellen
 Die duvele met sine ghesellen.
 1345 Doe si hem so bi quamen
 Dat si sine pine vernamen,
 Begans hem⁵⁾ ontfaermen.
 Doe vraeghde Brandaen dien aermen,
 Van wat volcke dat hi ware.
 1350 Doe sprac die sondare:
 'Ic bem die aerne Judas,
 Om dat ic so ongetrauwe was,
 Dat ic vercochte, sonder noot,
 Die mi ghesciep ende gheboot;
 1355 Dat hebbic zwaer ontgouden.
 Doet mi berauwen soude,
 Doe quam die leede duvel,
 Ende gaf mi eenen twifel⁶⁾,
 Ende riet dat ic mi hinc

1) *Blayende*, Hoogd. *blähend*, d.i. *wuivend*. Bij KIL. *vibrare*, *ventilare*. *Dwale* is een *doek*.

2) *Baten*, partitieve genitief. *Bate van* beteekent *help tegen*.

3) *Stont*, d.i. *stond het*.

4) *Werschip*, d.i. *waardschap*, *gastvrij onthaal*.

5) *Hem*, d.i. *hun*, Brandaen en zijn gezellen.

6) *Twifel* schijnt zoo veel als eene *daad van vertwijfeling* te beteekenen, vergl. vs. 2043.

- 1360 Ende negheene boete ontfinc.
 Aldus nam ic die doot:
 Dies moet ic lyden desen noot.
 Haddic ghenade begheert met rauwen,
 God es also ghetrauwe,
- 1365 Het ware mi wel vergaen;
 God hadde mi ontfaen,
 Also hi den jode ontfinc,
 Die hem, daer hi ant cruce hinc,
 Metten speere stac therte ontwee.
- 1370 Noch dede God ghenaden mee:
 Hi ontfinc den scaker¹⁾ dan,
 Om dat hi berauwen ghewan,
 Daer hi an den cruce hinc
 Entie bitter doot ontfinc
- 1375 Also hadde hi mi ontfaen,
 Waers mi berauwen²⁾ saen.
 Mijns en wert nemmermeer raet.
 Maer mi dinct dat mi nu wel staet,
 Maer overmorghin vele vroe
- 1380 Sal mi den noot gaen toe.
 Dan werdet mi al benomen
 tGoet, daer ic nu in ben comen;
 Dor des zondaeghs heere³⁾
 Hebbic dese remedye, heere.
- 1385 Stont mi dus tallen daghen,
 So en soudic niet claghen,
 Nochtan en hebbict vogoet⁴⁾;
 Maer dat⁵⁾ mi vele wers doet
 Die grondeloze helle,
- 1390 Daer ic altoes in quelle
 Ende eewelike in wallen⁶⁾.
 Die duvele met haren ghescalle
 Doen mi wel meneghen noot;

1) *Scaker*, roover.

2) *Waers mi berauwen*, had het mij *berouwd*. *Berauwen* is een sterk deelwoord. Zoo heeft dit werkw. ook een imperf. van den sterken vorm vs. 1432 en 1836.

3) *Des Zondaeghs heere*, d.i. *eer*, ter eer van den Zondag.

4) *Toch houde ik het niet voor goed*, m.a.w. al heb ik het nog zoo kwaad.

5) *Maer dat*, d.i. *maar*.

6) *Wallen*, lees: *walle*, d.i. *kook*.

- o Wy! heere, waric doot
 1395 Of mocht ic versterven,
 So en soudic niet bederven
 In dus meneghen aerbeit¹⁾,
 Die ic lyde in eewicheit,
 Van rauwen ende van leede.
 1400 Dese noode alle beede²⁾
 Van couden ende van hitten,
 Daer ic hier in moet sitten,
 En houdic voer gheen verdriet.
 Ter hellen hebbic licht niet,
 1405 Daer eist doncker emmermeer,
 Daer es dat eeuwelike zeer³⁾;
 Ter quader tijt wert hi gheboren,
 Die daer toe wert vercoren.
 Een hitte quelt mi daer,
 1410 Eer ghi ghetastet wel een haer⁴⁾,
 Daer smolte wel een berch stalijn,
 Diene⁵⁾ worpe daer in.
 Mochte ic hier langhe wesen,
 Mi dochte ic ware ghenesen.
 1415 Mi doen mee wee die zorgghen
 Jegghen den overmorghen,
 Dan die pyne, die ic hier moet ontfaen.'
 Doe sprac sente Brandaen:
 'Of yemen over⁶⁾ di bade,
 1420 Zoude hu God doen eeneghe ghenade?' -
 'Neen hi,' sprac Judas, die aerme,
 'Want ic up Gode⁷⁾ hadde gheen ontfaermen:
 Alle hulpe hebbic verloren,
 Maer dit dwaelkin⁸⁾ hier voren
 1425 Voer mi hanghende, namelike⁹⁾,
 Dat maect mi seere rike

1) *Aerbeit*, d.i. *pijn*.

2) *Beede*, d.i. *beide*.

3) *Zeer*, d.i. *pijn*.

4) *Voor men de hand ergens aan slaan kan*: uitdrukking voor iets dat in een oogwenk geschiedt;
een haer, d.i. *een onbeduidend iets*, *een ziertje*.

5) *Diene*, *die hem*, d.i. *zoo iemand hem*.

6) *Over*, d.i. *voor*.

7) *Up Gode*, d.i. *tegen Christus*.

8) *Dwaelkin*, verkleinvorm van *dwale* (vs. 1331).

9) *Namelike*, d.i. *voornamelijk*, bij KIL. *praesertim*.

- Ende helpt mi wel zeere.
 Nochtan so stal ict onsen heere,
 Doe ic met hem ghinc.
- 1430 Het weert mi groete dinc
 Van desen heeten viere;
 Maer mi berauwes¹⁾ weder sciere.
 Doe gaf ict dor Gode
 Eenen zinen crancken bode²⁾,
- 1435 Die oyt³⁾ sint sine bede
 Voer mi te Gode dede:
 Nu helpt mi zeere hier
 Jeghen dit sterke vier,
 Al en mach het also vele niet sijn,
- 1440 Als oft met rechte mijn hadde ghezijn.
 Nochtan helpt mi, heere,
 Harde vele meere
 Tegen desen heeten brant,
 Om dat ict selve gaf metter hant,
- 1445 Dan mi nu holpe alle die have,
 Al waert dat men se over mi⁴⁾ gave,
 Die nu in die weerelt es;
 Dies moghedi sijn ghewes⁵⁾.
 So wel helpt dat goet,
- 1450 Dat die meinsche selve doet
 Ende dat hi selve gheeft,
 Al die wile dat hi leeft:
 Want achterweldade⁶⁾
 Commen dicwile spade,
- 1455 Ende dat men naer dleven doet,
 Dat heeft aermen spoet⁷⁾
 Te helpene die selve niet en gheeft
 Dor Gode die wile dat hi leeft.
 Doe Judas dit hadde gheseit,

1) *Berauwes*, d.i. *berau des*, *berouwde des*. Verg. bij vs. 1372.

2) *Bode*, d.i. *knecht*, *dienaar*.

3) *Oyt*, d.i. *steeds*.

4) *Over mi*, d.i. *voor mij*. De bedoeling is: al gaven mijne erven die na mijnen dood, in mijne plaats.

5) *Ghewes*, d.i. *gewis*.

6) *Achterweldade*, d.i. *goede werken na den dood*.

7) *Aermen spoet*, d.i. *geringe baat*.

- 1460 Began hi driven groten aerbeit¹⁾.
 Des maendaeghs metten daghe
 Maecte Judas grote clage
 Ende jammerliken rauwe groot,
 Dat dbloet van sinen hoghen scoot²⁾;
- 1465 Hem naecte groet onghemac,
 Seere weendi ende sprac:
 'o Wy! onsalich ende arem man,
 Dat ic ye eerdsch lijf ghewan!
 Daer ic nu varen moete,
- 1470 Dies en wert nemmermeer boete³⁾,
 Want bi verdiensten hebbict ontfaen.'
 Doe hiet sente Brandaen
 Sijn helichdom bringhen voort,
 Ende settet op des kiels boort,
- 1475 Alse die duvele quamen
 Ende dat helichdom vernamen,
 Dat hi se soude vervaren⁴⁾.
 Hi sach an sine ghebaren,
 Ende heeft wel vernomen
- 1480 Dat si saen sullen comen.
 Doe quamen die duvele met eenen heere⁵⁾,
 Hem dochte lucht ende meere
 Dat al was bernende vierijn:
 'Hier⁶⁾ soudic ghevaren zijn,'
- 1485 Sprac die bezijnghede capelaen,
 Die met zorghen was bevaen.
 Si vloghen boven den kiele,
 Hem scoot huut haren ghiele,
 Pec ende vlamme onghiere⁷⁾,
- 1490 Met sulferachteghen viere,
 Dat gloyde ende wiel⁸⁾.

1) *Aerbeid driven*, d.i. *zich als pijn lijdend aan te stellen*.

2) *Van sinen hoghen scoot*. Wederom zou men mogen vermoeden, dat en hier en vers 1488 voor *scoot* te lezen ware *woet van waden, vloeien*. Dan zou ook hier *sc* verkeerdelijk voor *w* gelezen zijn. Doch ook *scoot* van *schieten* geeft een goeden zin.

3) *Boete*, d.i. *herstel*.

4) d.i. *opdat hij ze bang zou maken*.

5) *Heer*, d.i. een *schaar*, een *leger*. Men leze: die duvele *quam*.

6) *Hier*, d.i. met die duivels mede.

7) *Onghiere*, d.i. *gruwelijk* (ungeheuer).

8) *Wiel*, d.i. *kookte* (van *wallen*).

- Daert up die zee viel,
 Berrende twater alse stroe.
 Judase wilden si alsoe
- 1495 Voeren in der hellen,
 Daer sine souden quellen.
 Den vianden gheboet sente Brandaen,
 Dat si een wile souden staen,
 Ende Judas souden vermiden.
- 1500 Gode bat hi in dien tiden,
 Dat dien nacht moeste ghenesen
 Judas, ende quite wesen
 Van dien helschen zeere.
 Dies bat hi onsen heere.
- 1505 Weenende hi so langhe bat,
 Dat hem God consenteerde dat.
 Die duvele doe luude screiden,
 Sy borlenden¹⁾ ende si neiden²⁾,
 Dat si sonder hem moesten varen.
- 1510 Met vele groeten scaren
 Keerden si weder ter hellen.
 Doe dreeghden sine³⁾ te quellen
 Vele meer dan si souden,
 Of sine⁴⁾ hadden moghen behouden.
- 1515 Dat dreeghen dede hem wee,
 Daer hi vlotede up die zee.
 Die duvele quamen weder doe
 Des morghins vele vroe
 Te Judaes onghevalle.
- 1520 Crauwels brochten si alle,
 Die gloyden ende sneden,
 Onlanghe dat zijns vermeden⁵⁾;
 Maer in hem dat si se sloughen.
 Onscone dat sine droughen,
- 1525 Met alle metten steene⁶⁾.
 Si quelden sine beene.

1) *Borlenden*, lees *borleden* of *borrelden*, van *borlen*, bij KIL. *clamare, vociferari*, d.i. *schreeuwen*.

2) *Neyden*, van *neyen*, d.i. *hinneken van paarden*.

3) *Dreeghden sine*, d.i. *dreigden zij hem*.

4) *Of sine*, d.i. *indien zij hem*.

5) *Vermeden*, v. *vermijden*, d.i. *nalaten*.

6) *Met steen* (d.i. *rots*) *en al*.

- Doe sine up ghenamen
 Ende een lettelt danen quamen,
 Spraken si leelike toe
- 1530 Sente Brandane doe:
 'Daer omme sullen wine pinen meer
 Dan hi was ghepijnt eer.'
 Doe seide sente Brandaen:
 'Het sal anders vergaen,
- 1535 Niet te meer en sal ghepijnt sijn hi,
 Om dat hi te nacht was bi mi.
 Al moghedi up mi scelden,
 Hi en saels niet ontghelden.
 Hu scelden hebbic ommare¹⁾,
- 1540 Bi Gode, onsen sceppare.'
 Ende met dieren woorden
 Gheboet hi dien verhoorden²⁾,
 Dat si hem en daden niet meer,
 Dan also si te voren eer
- 1545 Des ander daghes hadden ghedaen;
 Ende also voerden sine wech saen,
 Vele zeere screyende
 In dier zwaerre allende.
 Doe hiet die heere goede,
- 1550 Up des zeeves vloede
 Volghen met sinen kiele
 Na die aerme ziele;
 Maer die duvele ontvoerden se saen.
 Doe sach hi voer hem up slaen
- 1555 Eenen rooc wel gruwelijc:
 Dat was een pyne vreeselijc.
 Doe voer die goede sente Brandaen,
 Metten Gods zeghe³⁾ bevaen
 Toten oversten hende⁴⁾,
- 1560 Onder eene steenwende.
 Daer saghen si also bernende voghele varen
 Huut eenen bernenden berghe, te waren,
 Van menegherande tonghen,

1) *Ommare*, zie vs. 608.

2) *Dien verhoorden*, lees: *verdoorden*, d.i. *verdwaasden*, *doldriftigen*.

3) *Zeghe*, lees: *zeghen* of *zeghene*.

4) *Toten oversten hende*, d.i. *tot aan den overkant*.

- Die hel¹⁾ niet en zonghen,
 1565 Dan: o wy! ende wach! ende wee!
 Eene grondelose zee
 Slouch daer up die westzide ane,
 So dat ment hoorde dane
 Over meneghe mile.
 1570 Daer na in corter wile
 Saghen si huut eenen berghe slaen
 Eene vlamme so ghedaen,
 Daer die gleinstren²⁾ hute vloghen,
 Also groet als een hoven,
 1575 Ende colen also groot als maste,
 Daer was pine ende onraste.
 Huut dien selven berghe ran
 Een water, sulc en sach noint man,
 Het was zwart ende het wiel³⁾.
 1580 Bander zide⁴⁾ daer hute viel
 Een water, ende een wint ghereede⁵⁾,
 Die also cout waren beede
 Dat nye couder dinc ghewart.
 Daer hadden si moylike⁶⁾ vaert:
 1585 Up deen zide was hitte menichfout,
 Up dander zide waest so cout,
 Dat den bomen in dien tiden
 Die scorse scolden⁷⁾ van den ziden.
 Doe so hiet sente Brandaen
 1590 Hem allen te riemen gaen;
 Beede moonken ende scipman,
 Alle vinghen si daer an.
 Daer en wilden si niet letten⁸⁾ meer.
 Daer si waren commen eer
 1595 Binnen eenen daghe ghevaren,

1) *Hel*, d.i. *el*, *anders*.

2) Lees: *glinstren*, d.i. *gleinstren*, d.i. *vonken*.

3) *Wiel*, d.i. *kookte*, als boven vs. 1491.

4) *Bander zijde*, d.i. *be andere, aan de andere zijde*.

5) *Ghereede*: een woord hier van niet noemenswaarde beteekenis: het kan door ons *juist* verklaard worden.

6) *Moylike*, d.i. *moeilijk*.

7) *Scolden*, v. *schollen*, d.i. *bevroezen* (KIL.). *Van den ziden*, d.i. *van dien kant*.

8) *Letten*, d.i. *toeven*.

Ghekeerden si cume in -II- jaren.
 Doe dus die kiel ontran¹⁾
 Entie moede scipman²⁾
 Van³⁾ der heetter aermer scaren⁴⁾,
 1600 Doe quamen si saen ghevaren
 Up eene der bester eerden⁵⁾,
 Die oyt mochte gheweerden.
 Daer⁶⁾ sach yemen selden,
 Daer wiessen up die velden
 1605 Beede coren, vruchten ende wijn,
 Ende alle vruchten die moghen zijn,
 Sonder ackeren ende graven.
 Daer was lettel noot van haven⁷⁾:
 Visch was daer genouch,
 1610 Die daer dat water drouch,
 Ende vleesch, wilt ende tam,
 Al dat nye herte⁸⁾ bequam.
 Dese jegenode⁹⁾ scone
 Was altoes even groene,
 1615 Dat es *multum bona terre*,
 Ende es ghelegghen arde verre
 Van alre menschen conden¹⁰⁾.
 En hadde God tien stonden
 Dat scip daer niet ghesent,
 1620 So weert ons bleven onbekent.
 Doe daer quam sente Brandaen
 Entie hem waren onderdaen,
 Hare moethede¹¹⁾ ende pine al
 Verghinc hem groet ende smal,
 1625 Mids der zoetheit menegherande,

1) *Ontran*, v. *ontrinnen*, d.i. *ontkomen*.

2) *Scipman*: meervoud, evenals in vs. 1591.

3) *Van. Ontrinnen van*, wij zouden zeggen: *ontkomen aan*. Zij dan ontkwamen aan de schare der heete armen, d.i. der ongelukkigen in het helsche vuur.

4) Hier weder te lezen *harmscharen*, evenals boven vs. 250.

5) *Eene der bester eerden*, lees: *eene de beste*, vgl. vs. 734.

6) *Daer*, lees *dat*, als in de andere bewerking.

7) *Haven*, d.i. *rijkdom*.

8) *Nye herte bequam*, d.i. *ooit het hart aangenaam was*.

9) *Jeghenode*, d.i. *contrée*, hoogd. *gegend*.

10) *Conden*, datief van *conde*, d.i. *kennis*.

11) *Moethede*, d.i. *vermoeidheid*.

- Die si ontvingen in dien lande.
 Alsoe sente Brandaen entie zine
 Waren in desen lande fine,
 Saghen si eenen berch, so hoghe,
 1630 Sine consten niet verhoghen¹⁾
 Sine groete hoecheide.
 Hem dochte in der waerheide,
 Dat die wolken daer up zweveden.
 Negheene dinghen die leveden
 1635 Ne quamen daer up, si en vloghen²⁾;
 Maer teenen hanghenden woghe³⁾
 Met zorghen si ane vinghen
 Dat si daer up ghinghen.
 Die berch was boven scone,
 1640 En hiet *mons Syone*;
 Daer slouch an der zee vloet;
 Nye en was berch so goet.
 Daer si dien berch up gaen,
 Saghen si an den berch staen
 1645 Eene borch so rikelike,
 Noint en sach meinsche der ghelike.
 Daer saghen si vreeselike draken
 Ende lindwormen⁴⁾ die gapen;
 Ende hem voer tallen stonden
 1650 Dat vier hutten monden.
 Dese wachten die poerten daer.
 Maer metten woerden Gods vorwaer
 Beval hem sente Brandaen,
 Dat sise in lieten gaen
 1655 Ter doren in die huere⁵⁾.
 Die bouc seit, dat die muere
 Alle waren kerstalijn.
 Daer waren letteren steenijn⁶⁾

1) *Verhoghen*, zie vs. 526.

2) *Si en vloghen*, d.i. *zoo ze niet vlogen*.

3) *Woghe*, voor *wege*, datief van *weg*. Verg. het bekende *woch* voor *weg*, als bijwoord. Een hangende weg is een steile weg.

4) *Lindworm* is de oude Duitse benaming van *draak* of *slang*, hoedanig eene St. Joris versloeg.

5) *In die huere*, d.i. *ter dier ure*.

6) Lees: *loutere steene in*. In de andere bewerking staat (vs. 1594): *daer was menich claer steen in*.

- So vele daer up ghenomen¹⁾,
 1660 Sine consten te hende comen.
 Daer waren ghegoten inne,
 Bi meesterliken zinne,
 Van copere ende van eere²⁾,
 Menegherande diere,
 1665 In dien rincmuur al omme,
 Som³⁾ recht ende some cromme.
 Die se eerst ghinc besien,
 Hi mochte van vreesen vlien,
 Want si hem hute dien muer ghebaren,
 1670 Als of si alle levende waren.
 Daer stonden alle die dieren,
 Die ic noint horde nomen hieren,
 Leeuwen, panteeren, tigheren met;
 Oec stonden daer gheset
 1675 Eencorne⁴⁾ ende lupeerde,
 Ende beesten van meneghen aerde;
 Olifanten, herten, ende hinden
 Mochte men daer al vinden;
 Oec stonden daer vele vormen
 1680 Van vreeseliken wormen⁵⁾.
 In midden dien borghe vloot
 Een riviere wel groot,
 Die al dwilt dede omme gaen,
 Dat niet stille mochte staen.
 1685 Si saghen al openbaren
 Die daer commen waren,
 Dat die beelden bi wilen spronghen
 Ende riepen ende zonghen,
 Als of si wech wouden
 1690 Ende hutten muere varen soudent.
 Daer stonden meneghe vorme,
 Daer waren sulke worme,
 Half ru⁶⁾ ende half bloot,

1) *So vele daer up ghenomen*. De lezing schijnt dus verbeterd te moeten worden: so vele, *die se wilden ghenomen*, d.i. *opnoemen*.

2) *Eere*, d.i. *metaal*.

3) *Som - some*, d.i. *sommige - sommige*.

4) *Eencorne*, d.i. *unicornis*, *eenhoorn*.

5) *Wormen*, d.i. *slangen*.

6) *Ru*, d.i. *harig* (verg. vs. 1828).

- Noint en sach man des ghenoot.
 1695 Noch stont daer onder
 Ghegoten menich wonder:
 Daer stont die sterke liebaert;
 Ic wane nye dier ghewaert¹⁾,
 En stont²⁾ daer ghegoten.
 1700 Visschen daer oec vloten
 Harde meneghertiere.
 Hoert wat dede³⁾ die riviere:
 Herten entie hinden
 Vloen daer voer die hasewinden;
 1705 Wilde zwinen liepen daer.
 Die jaghere reet hem naer,
 Al blasende eenen horen.
 Hem liepen oec voren
 Menich wonder, so vele,
 1710 In caent⁴⁾ ghesegghen niet wele.
 Daer speelden oec in den mueren
 Orssen met couvertueren,
 In eenen rijnghe wide.
 Hem hilden⁵⁾ oec beziden
 1715 Rudders, als of si leveden.
 Vanen⁶⁾ dat daer zweveden.
 Daer toe mochte men daer scauwen
 Harde vele vrouwen.
 Daer bliesen die wachtaren⁷⁾;
 1720 Die ghene dies onwijs waren⁸⁾
 Waenden dat si leefden daer.
 Ic mach hu segghen over waer,
 In dese zale gheheere⁹⁾,
 Was wonders vele meere.

1) *Ghewaert*, onvolm. verl. tijd van *ghewerden*, d.i. *ontstaan, geschapen worden*.

2) *En stont*, d.i. *of het stond*.

3) Vergel. vs. 1682, 1683. In het volgende vers leze men: *Die herten*.

4) *In caent*, d.i. *ik en can het*.

5) *Hilden*, d.i. *hielden zich, of bevonden zich*. *Hem beziden*, d.i. *naast hem, te weten, de paarden*.

6) *Vanen*, d.i. *banieren*.

7) *Wachtaren*, d.i. *wachters*.

8) *Dies onwijs waren*, d.i. *die het niet wisten*.

9) *Gheheere*, d.i. *heer, heerlijk*, in de andere bewerking (vs. 1653) staat *eerlick*.

- 1725 Daer verlichten die tinnen,
 Beede buten ende binnen,
 Ghelijc dat doet die dachsterre,
 Die upriset so verre.
 -VI^m- torren stonden tien male
- 1730 Up den muere omme die zale.
 Die torren die bleecten¹⁾ al,
 Ende muere ende zale groet ende smal,
 Alse yser doet in den viere;
 Gheen dinc en was daer diere,
- 1735 Dan onghemac ende aermoede.
 Meneghe culcte²⁾ goede
 Ende zidine³⁾, ende sporwaren
 Saghen si daer, te waren,
 Die daer hinghen te dien male
- 1740 Boven die bedden in die zale.
 Die vloer van der zalen was
 Al gader sneewit glas,
 Daer dore bleecten die goud⁴⁾ wale:
 Dus rikelic was die zale.
- 1745 In dien hove vrone⁵⁾
 Stonden cedre scone,
 Ende andre bome so vele,
 Dat die zonne niet wele
 Schinen mochte ter eerden;
- 1750 Daer en mochte niet⁶⁾ nat werden.
 Dies namen si alle gome⁷⁾.
 Onder die cederbome
 So was die acker scone
 Ende tallen steden groene.
- 1755 Daer hinc menich guldin vat,

1) *Blecten*, d.i. *blonken*, van *blecken* of *blicken*.

2) *Culcte*, het Lat. *culcita*, *kussen*.

3) *Ende zidine*; dit bijvoegel. nw. behoort bij *culcte*, aldus: *meneghe culcte goede ende zidine*.
 En dan volgt, *ende sporwaren saghen si daer, die daer hinghen boven die bedde*, d.i. *sperwers*,
 die boven de bedden zwevend de gordijnen in den bek hielden.

4) *Blecten die gout*, lees met de andere bewerking (vs. 1672) (*blecte*) *dat gout*.

5) *Vrone*, d.i. *heilig*.

6) *Niet*, d.i. *niets*.

7) *Dies namen si alle gome*, d.i. *dit namen zij allen waar*.

- Noint en was huus bat¹⁾
 Verchiert met dieren dinghen.
 Daer mochte men horen zinghen
 Die voghele in allen tide.
- 1760 In dese borch wide
 Daer stont in een palas;
 Ic wane noint gheen en was
 Verchiert also wele;
 Ghimmen²⁾ was daer so vele,
- 1765 Met dierbaren ghesteenten
 Gheset in helps ghebeenten;
 Die vloer was saphier ende glas.
 Ic wane noint dinc en was
 Ghemaect boven der eerden,
- 1770 Dat beter mochte weerden,
 Of dat ghemaect was bat.
 Overwaer segghic u dat,
 Hegoten was het van eere.
 Het en wert nemmermeere
- 1775 Ghemaect so goet weerc,
 No so vaste, no so steerc,
 Als daer up dien dach
 Sente Brendaen sach.
 Die moonke besaghen besonder
- 1780 Dat menichfoudeghe wonder.
 In die borch so spronghen
 Diere watre; daer zonghen
 Molenen of si hadden tonghen,
 So dat al verclonghen
- 1785 Beede berch ende dal,
 Ende dat daer bi was over al.
 Die bouc seit ons dat,
 Dat vloyden int ghewat³⁾
 Visschen, die daer speelden.
- 1790 Ende alrande weelden
 Waren der borch onderdaen⁴⁾.

1) *Huus bat*, d.i. *een huis beter*.

2) *Ghimmen*, d.i. *beeldwerk in edelgesteente*, gemmae.

3) *Ghewat*, d.i. *wetering* (KIL.).

4) *Onderdaen* beteekent *doorengemengd*, eigenl. *het een onder het ander gedaan?* KILIAEN heeft *onderdaen* met de verklaring diversus mixtus intermixtus: *der borch onderdaen* is dus, *hier en daar in bonte vereeniging te midden van den burg voorkomende*.

- Dat scrijft ons sente Brandaen.
 Doe sprac die besijingde capelaen:
 'Hets goet dat wi henen gaen,
 1795 Eer wi hier scade ghewinnen,
 Mi dincke in minen zinne,
 Het en es sonder meester niet,
 Dit wonder dat ghi hier siet.
 Werden si onser gheware,
 1800 Wine moghen hem niet ontfaeren,
 Sine doen ons sulcke aerbeit,
 Dat ons die vaert wert leit,
 Ende ons lijf rauwet¹⁾.
 Dit weerc hevet ghetauwet²⁾
 1805 Een wonderlic ghediet³⁾,
 Dat hem an Gode en keert niet.
 Hets van wonderliken zeden,
 Si moghen ons bringhen tonvreden⁴⁾,
 Alsoe die ghene daden,
 1810 Die ons so hadden verladen⁵⁾
 Ten berghe, die berrende dan.'
 Doe bat die stierman
 Sente Brandane ende dien heeren,
 Dat si wilden te scepe keeren.
 1815 Doe die te scepe waren ghegaen,
 So quam hem ghevolcht saen
 Een volc van wonderliker ghedane,
 Als ons de bouc doet te verstane.
 Si hadden wolves tande,
 1820 Ende hieten Walscherande⁶⁾.
 Seere si verbolghen waren,
 Dat si hem dus zijn ontvaren.

1) *Ons lijf rauwet*, d.i. *het leven ons berouwt*.

2) *Getauwet*, van *touwen*, maken.

3) *Ghediet*, of *died*, d.i. *volk*.

4) *Tonvreden*, d.i. *in onrust en ongelegenheid*.

5) *Verladen*, d.i. *ons overlast aangedaan hadden*.

6) *Walscherande*. Ongetwijfeld is deze naam eene wijziging van *waltscrate*, een soort van boschduivel van de Germaansche oudheid. Het woord is samengesteld uit *walt* (*wald*, *bosch*) en het oudhgd. *scrato*, d.i. *een harig monster* (zie GRIMM, *Deutsche Mythol.* S. 270).

- Hoefde hadden si alse zwijn:
 Hoe mochten si wonderliker zijn?
 1825 Mans handen ende honden been¹⁾;
 Si screyden al in een²⁾;
 Cranen hals, mans buuc vorware,
 Onder die voete ru van hare.
 Sidin was al haer ghewant;
 1830 Boghen droughen si in die hant,
 Ende pile daer in gheset,
 Wel gheslepen ende ghewet.
 Si hadden langhe baerde,
 Si rochelden alle haerde³⁾,
 1835 Alse doen wilde beeren.
 Hem berau⁴⁾ arde zeere,
 Dat hem sente Brandaen
 H uut haerre borch was ontgaen.
 Doe sprac sente Brandaen:
 1840 'Latet tscip al sachte gaen,
 Hier in desen vliete,
 Dat ons niet en sciete⁵⁾
 Dit eyselike commer⁶⁾.
 Nu heeft mi groet wonder,
 1845 Of si Gode kennen yet.
 Ic wille weten van hem dbediet⁷⁾.
 Up die stavene⁸⁾ ghinc hi staen.
 Hi bemanet se vele saen,
 Bi Gode ende bi zijnre cracht,
 1850 Ende bi al dat hi heeft ghewracht,
 Ende noint⁹⁾ liet gheweerden
 In hemele ende in der eerden,
 Dat sine met vreden lieten
 Tote bi den lande vlieten,
 1855 Dat hi hem spreken mochte.

1) *Been*, meerv.

2) *Al in een*, d.i. *aanhoudend*.

3) *Haerde*, d.i. *hard*. *Rochelen* is *brommen*.

4) *Hem berau*, d.i. *het berouwde (speet) hem*.

5) *Sciete*, d.i. *treffe*.

6) Lees *conder*, evenals vs. 346.

7) *Dbediet*, d.i. *de beduidenis*, d.i. wat zij te beduiden hebben, van hoedanigen aard zij zijn.

8) *Stavene*, d.i. *steven van het schip*.

9) *Nvint*. Wij zouden zeggen *ooit*.

- Si leiden vele sochte¹⁾
 Die boghen hute haerre hant,
 En zweghen alle te hant.
 Doe vraechde sente Brandaen:
 1860 'Kendi Gode²⁾, doet mi verstaen.'
 Doe sprac een daer onder:
 'Brandaen, du heves wonder
 Dorevaren in menich lant.
 Nu heeft hu God hier gesant,
 1865 Dien du voer ons minnet³⁾.
 Hoe wel dattune kinnet³⁾,
 Wi kenden eer⁴⁾, verstaet dat,
 Daer hi in sinen trone sat,
 Daer wine saghen alle,
 1870 Voer Lucifers valle.'
 Doe sprac sente Brandaen:
 'Dit soudic wedersegghen saen,
 Maer dat mi bestaet niet⁵⁾:
 Een wijs man bescreven liet:
 1875 Dinghele dorsten niet beghien⁶⁾
 Dat si Gode hadden ghesien
 In den aensichte zine.
 Du wils di domphede pinen⁷⁾.
 Ic segghe di te voren,
 1880 Du en moghes mi niet verdoren⁸⁾
 Met dusdaenre mare.
 Dine woerde sijn ongheware
 Ende oec loghenlijc:
 God es onghesienlijc.
 1885 Du best zeere bedroghen.
 Wat hebstu di toe ghetoghen!⁹⁾

1) *Sochte*, d.i. *zacht*.

2) *Gode*, in den accusat. Het woord wordt als een eigennaam verbogen.

3) *Minnet*, *kinnet*, lees: *minnes*, *kinnes*: immers is de 2de pers. enkelv. vereischt. De zin is: *God, dien gij meer dan wij, bemint*.

3) *Minnet*, *kinnet*, lees: *minnes*, *kinnes*: immers is de 2de pers. enkelv. vereischt. De zin is: *God, dien gij meer dan wij, bemint*.

4) *Kenden*, d.i. *kenden hem*. De zin is: hoewel gij hem kent, wij kenden hem eerder dan gij.

5) *Maer dat mi bestaet niet*, lees: *mi en bestaet niet*, d.i. Het staat mij niet dat te weërspreken: immers het is reeds in de heilige Schrift geschied.

6) *Beghien*, d.i. *erkennen*.

7) *Domphede*, lees *dompheden*: immers moet het woord in den genitief staan: *hem ere dinc pinen*, beteekent: zich om eenig ding moeite geven.

8) *Verdoren*, d.i. *voor den gek houden*.

9) Wat hebt gij u aangematigd! (vgl. vs. 1907).

- Nye en saghen hoeghen, dats waer.
 God: es so wonderlike claer.
 Dine hoeghen zwynijn,
 1890 Waer mochten si commen zijn,
 Dat si Gode saghen, den hoghen,
 Dien die inge niet sien en moghen,
 Ja, in vullen aenghesichte.
 Waer saechdine¹⁾ dan te rechte?
 1895 Doe hi in erderike was zone,
 Drouch hi in hemelrike crone:
 Hier was hi sone ende daer vader.
 Nochtan was hi daer al gader
 Vader, sone, helich gheest,
 1900 Eenich heere ende alre²⁾ meest.
 Du dincs mi ombedacht:
 Over al es sine macht,
 In hemele ende in diepe afgronde,
 Ja, ter hellen men se vonde,
 1905 Die des gherochte³⁾,
 Dat hi se daer sochte.
 Wat wiltu di toe tien,
 Dattu Gode souts hebben ghesien?’
 Doe sprac die wonderlike gheest:
 1910 ‘Brandaen, dattu niet ne weets,
 Des en wiltu niet betrauwen.
 Dat sal di noch berauwen;
 Oec suldijs⁴⁾ ghewinnen scade.
 Den bouc verberrenstu, bi onrade⁵⁾,
 1915 Daer di⁶⁾ waerheit in gescreven was.
 Hoe leede es di worden om das!
 Nu hebben ghesien dine oghen,
 Dattu doe niet wils⁷⁾ gheloven.
 Daer omme so doen si wiselike,

1) *Saeghdine*, lees: *saeghstune*.

2) *Alre meest*, d.i. *de grootste van allen*.

3) Dat is: zoo er iemand was, die zich er aan gelegen liet zijn, Gods macht in de hel te zoeken.
Des gheroeken is, zich ergens om bekreunen, zich iets aangelegen laten zijn.

4) *Suldijs*, lees: *saeltuus*. Overal spreekt ‘die wonderlike gheest’ Brandaen in het enkelvoud aan.

5) *Bi onrade*, d.i. *kwelijk beraden*.

6) *Di*, lees: *die*.

7) *Wils*, lees: *en wildes* of *wouts*.

- 1920 Ende leven saleghelike,
 Die an Gods worde gheloven,
 Al en sagnen sijs noint met oghen.
 Ja, en scrijft ons sijs sente Jan,
 Hoe in Thomase, den helegghen man,
- 1925 Tgheloeve was tebroken,
 Al hadt hem God vorsproken¹⁾.
 Doe hem quam die mare,
 Dat God verresen ware,
 Hi en wildes niet gheloven,
- 1930 Hi en saecht metten hoghen,
 Dat God ware upverstanden²⁾,
 Hi moest tasten metten handen,
 Ende sine wonden also bevaen³⁾.
 Daer na quam God tot hem saen,
- 1935 Ende seide: Thomaes, com, tast mijn wonden,
 Ende zijt⁴⁾ gheloovigh tallen stonden.’
 Doe seide die twifeleere:
 ‘Nu so ghelovics, Heere,
 Dattu best verresen nu.’ -
- 1940 ‘Vele te salegher so bestu,’
 Sprac doe die heleghe Kerst,
 ‘Dattu ghelovende worden best.
 Maer wel salich so sijn die,
 Die mi nochtan en sagnen nie,
- 1945 Ende gheloeven an mi.’ -
 ‘Brandaen, nu bedincke di,
 Hoe hout⁵⁾ dat die helighe Kerst
 Den wel gheloevenden es.’
 Noch sprac die zwinine mont:
- 1950 ‘Brandaen, ic make di cont,
 Waer wi Gode so na ghien⁶⁾,
 Dat wine wel mochten sien:
 Dat was doe Lucifer ghedachte,

1) *Vorsproken*, d.i. *voorspeld*.

2) *Upverstanden*, d.i. *opgestaan*; zoo zeggen wij: *verrezen*.

3) *Bevaen*, d.i. *betasten*.

4) *Zijt*, lees in het enkelv. *wes*, of wel *sijs*, d.i. *zij des*.

5) *Hout*, het Hoogd. *hold*, d.i. *toegenegen*.

6) De lezing in de andere bewerking luidt: *wi waren Gode so na indien*, enz.; *indien* d.i. *in dien tijd*, *in dien staat*. Ook onze lezing geeft een goeden zin: *ghien*, namelijk, staat, op Mhd. wijze, voor *gingen*. *Gode na gaan* is *nabij God komen*.

- Dat hi met overdeghe¹⁾ crachte
 1955 Up den hemele wesen woude,
 Anders dan hi wesen soude.
 Dat en was ons lief no leet mede.
 Inghelen waren wi van sulker claerhede,
 Dat wi Gode saghen daer,
 1960 Dit segghe ic di vorwaer.
 Maer met Lucifers valle
 So moesten wi vallen alle.
 Doe sprac God te hande
 Tote ons Walscheranden.
 1965 Om dat wi hadden zwinen moet,
 Dat dor doghet niet en doet²⁾.
 Het heeft eenen bozen list³⁾,
 Het leit in des goors⁴⁾ mist,
 Int slijc of yewers onreins hel⁵⁾,
 1970 Daer in es hem also wel
 Alst ware in eene reine stede.
 Wy verzwineden ons, dats waerhede,
 Recht also dat onwise zwijn:
 Dies moeten wi hem ghelijc zijn.
 1975 Half zijn wi ru ende hondijn,
 Hoe mochten wi wonderliker zijn?
 Dat verdienden wi daer mede,
 Om dat wi des honts zede
 In hemelrike beghinghen;
 1980 Want van negheenen dinghen
 En wrought hi⁶⁾ den bekenden man,
 Sint dat hine nomen can;
 Maer hi staet hem zwighende bi,
 Hoe hout hi sinen meester zi,
 1985 Dat hi hem eenich scade ghedoet.

1) *Overdeghe*, d.i. *hoovaardige*.

2) Het antecedent van dezen betrekkelijken zin is *zwijn*, en de beteekenis: *hetwelk niets om der deugd wille doet*.

3) *Boze list*, d.i. *verkeerd oordeel*.

4) *Goor*, d.i. *slijk*.

5) *Hel*, d.i. *el, anders*.

6) *En wrought hi*, d.i. *hi wroegt niet, koestert geenen wrok*. De zin van dit en de volgende verzen is deze: De hond wordt niet verstoord tegen eenen bekende, die hem bij den naam weet te noemen: hoe genegen hij zijnen meester ook zij, hij ziet het zwijgend aan, dat die bekende hem (den meester) eenige schade aandoet.

- Dies gaf ons God dit lant goet
 Te zoenen¹⁾ ende te mieden,
 Omme dat wi sine scade niet berieden:
 Omme dat wi dus stonden stille,
 1990 So hebben wi dus onsen wille,
 Verlaten²⁾ so es ons der hellen:
 Men sal ons daer niet quellen
 Met Lucifers ghesellen,
 Die daer die zielen quellen.
 1995 Wi hopen ghenadelike,
 Up Gode van hemelrike.'
 Doe seide sente Brandaen:
 'Wi waren in huwe borch ghegaen,
 Daer saghen wi grote chierheit
 2000 Ende arde groete rijcheit,
 Die daer es ghenouch.
 Diet daer³⁾ alle gader drouch,
 Hi was vroet ende wel bedacht.
 God heeft ons met zijnre cracht
 2005 Van danen so wel gheleet,
 So dat ict alre best weet,
 Dat wi daer niet en namen,
 Dies wi ons dorven scamen
 Of in pinen dorven comen.
 2010 Wi en hebben hu niet ghenomen⁴⁾,
 Dies weet God die waerheit:
 Waers oec yet, dat ware mi leit.
 En hadde God, met zijnre cracht,
 Die ons hier hevet bracht,
 2015 Die draken niet ghebonden,
 Si hadden ons verslonden,
 Daer wi ter poorten ghinghen in.
 Nu wondert mi in minen zin,
 Waer ghi waert ghevaren,
 2020 Doe wi in huwe borch waren.'
 Doe sprac een Walscherant:

1) *Te zoenen*. *Zoene* is een zelfst. nw. hier in den datief; *mieden* is de datief van *miede*, d.i. *huur*. De zin is: tot lossing (van onze schuld) en te pacht.
 2) *Verlaten*, het Hoogd. *erlassen*, d.i. *kwijtescholden*.
 3) *Daer drouch*, d.i. *daar inbracht*.
 4) D.i. *ontnomen*.

- 'Wi waren in een ander lant
 Over een wout ghevaren,
 Met -LX- groete scaren,
 2025 In dat lant ten draken.
 Wel vele onghemaken¹⁾
 So hebben wi alle daer ghedaen.
 Wi waren daer wel naer²⁾ ghevaen.
 Si daden ons meneghen toren³⁾:
 2030 Met spotte namen si ons coren,
 Dat segghen wi te waren,
 Dies waren wi daer ghevaren,
 Ende hebben met hem ghevochten
 Aldaer wi se sochten.
 2035 Wi hadden groot volcheere⁴⁾.
 Si brochten ooc ter weere
 Harde vele crachten.
 Weghen ende grachten
 Hadden si alle beleghet.
 2040 Si en waren nie so ontweghet⁵⁾,
 No in so grammen moede,
 Sint dat hem God, die goede,
 Ghedoghede den twifel⁶⁾,
 Dat si moesten metten duvel.
 2045 Wi en segghen u nemmeere,
 Of du en wils weder keeren
 Tot onser borch van prise.
 Daer willen wi eere⁷⁾ bewisen.' -
 'Neen, wi niet, wi willen varen,
 2050 Daer ons God moet bewaren,'
 Sprac die goede sente Brandaen,
 Ende Gode volen⁸⁾ so moetti gaen.
 Doe Brandaen orlof ghenam,
 Die bouc seit dat hi quam,
 2055 In den ellefsten morghen,

1) *Onghemac*, d.i. *vijandelijkheid*.

2) *Wel naer*, d.i. *bijna*.

3) *Toren*, d.i. *Verdriet*.

4) *Volcheere*, d.i. *volk-heir*, *leger*.

5) *Ontweghet*, zoo als wij zouden zeggen: *overstuur*.

6) *Twifel*, even als vs. 1358: *een wanhopige stap*.

7) *Wi eere*, lees: *wi di eere*.

8) *Gode volen*, d.i. *Gode bevolen*.

- In harde groeter zorgHEN.
 Die wonderlike liede
 Riepen in haren bediede¹⁾
 Na den heligen Brandane,
 2060 Den Gods onderdane,
 Ende boden hem scat ende spise.
 Doe sprac die Gods wise:
 'Huwe spise no huwen scat,
 Die en bestaet ons plat²⁾,
 2065 Ende wi en willens niet ontfaen.'
 Doe liet hi sinen kiel gaen,
 Ende sciet van dien lande,
 Ende voer up die zee te hande.
 Do versach sente Brandaen
 2070 Eenen cleenen man saen;
 Die bouc seit ons dat,
 Dat hi vlootte³⁾ op een blat.
 Die man was cume
 Also groot als een dume.
 2075 In die luchter⁴⁾ hant zijn
 So voerde hi een napkijn;
 In dandre een greffel bloot,
 Dat ne was ne bore⁵⁾ groot.
 Daer mede was hem vele wee:
 2080 Hi stact greffeel in die zee,
 Ende liet drupen int napkijn,
 Dien⁶⁾ hi hadde in de hant zijn,
 Ende doe hijt vol hadde gedaen,
 Goet hijt weder hute saen.
 2085 Aldus hi mat ende hute ghoet,
 Hoert hier wonder groot.
 Doe vraechde hem sente Brandaen,
 Waer omme dat hijt heeft ghedaen.
 Hi sprac: 'Ic mete dese zee,
 2090 Hets mi vorscepen⁷⁾ emmermee,

1) *In haren bediede*, d.i. naar de wijze, op welke zij hun gevoelen te kennen gaven, in hunne taal. *Bedied* is *beduiding*.

2) *En bestaet ons plat*, d.i. *komt ons volstrekt niet toe*.

3) *Vloten*, d.i. *vlootten, drijven*.

4) *Luchter*, d.i. *linker*. Eng. *left*.

5) *Bore*, d.i. *zeer, bij uitstek*.

6) Lees: *dat*.

7) *Vorscepen*, d.i. *te voren gezet*.

- Ofte ic se vulmeten mach,
Tote voer den domsdach.
Doe sprac Brandaen, die heere:
'Du en vulmeet se nemmermeere.'
- 2095 Die cleene man antwoerde up dat,
Daer hi up dien blade zat:
'Niet te meer dan ic vulmeten mach
Die zee voer den domsdach,
Niet te meer moghedi bescauwen
- 2100 Al dat wonder entrauwen,
Dat God heeft laten gheweerden
Int water ende up der eerden,
Entie di noch verholen zijn.
Dine gheestelike kindre fijn,
- 2105 Die zijn thuus sonder troost.
God, die di dicken heeft verloost,
Bidden si dor sine ghenaden,
Dat hi hu behoede van scaden.
Gods inghel moete behoeden di,
- 2110 Niet langher willic hu zijn bi.'
In den ellefsten daghe
Hier na, dats gheene zaghe¹⁾,
Quamen si, des seker zijt,
In der tierchen tijt²⁾,
- 2115 In groter zorghen up die zee,
Daer hem af quam vele wee.
Haer anxt was vele groot.
Daer brocht se in groeter noot
Een visch, die was vreesam³⁾,
- 2120 Die jeghen hem zwemmende quam;
Hi wilde verzwelghen haren kiel,
Hem was zijn mont ende zijn ghiel⁴⁾
Menich ghelachte⁵⁾ wijt;

1) *Zaghe*, d.i. *eene fabel* (KIL.).

2) *Tierchen tijt*. *Tierce*, d.i. *het derde der kanonieke uren*.

3) *Vreesam*. In de andere bewerking leest men *niet vreesam*, hetgeen voorzeker het bezwaar wegneemt, zoo het woord voor *vreedzaam* gehouden moet worden; maar dan zou zoo dáár als hier het ontkenkende *en vóór was* niet gemist kunnen worden. Doch *vreesam* beteekende *vreeselijk*.

4) *Ghiel*, zie vs. 274 en 1034.

5) *Ghelachte*, zie vs. 275.

- No weder eer na der tijt¹⁾
 2125 En was haren anxt so groot.
 Drie daghe hi voer hem vloot,
 Doe spien²⁾ hi hem teenen boghe,
 En si dat ons die bouc loghe,
 Den stert stac hi in den monde,
 2130 So hi alre diepst conde.
 Dat scip hi al omme bevinc;
 -XIIII- daghe voeren si in den rinc,
 Aldaer se die visch verroerde³⁾,
 Die den kiel in die zee voerde,
 2135 Alse ofte hi in de wolken soude,
 Ende achter waert weder woude
 In den diepen afgronde.
 Dus voeren si langhe stonde.
 Doe vielen si in eene baerke,
 2140 Daer mede wilden si sterke
 Royen⁴⁾ hute te lande.
 Die visch dede hem grote hande⁵⁾.
 Si weenden, moonken ende scipman.
 Brandaen die troeste se dan
 2145 Ende seide: 'En wilt hu niet vreesen:
 God heeft ons dicwile voer desen
 Wonderlike dine gheopenbaert.
 Als deze visch wech vaert,
 So wert die zee al stille;
 2150 Dan hebben wi onsen wille.'
 Doe quam een scone weder,
 Die kiel stont stille, hi en ghinc weder
 No dor zeyl, no dor wint,
 Hi en wilde niet gaen een twint.
 2155 Vier hueren lach hi te dier stede,

1) Lees: *no weder eer, no na der tijt*, d.i. *noch vroeger, noch na dien tijt*. Dit *no weder* is het Oudhoogd. *nohwedat, geen van beiden*, waarvoor men in het Nieuwhoogd., na het verloren gaan der ontkenning, enkel *weder* zegt.

2) *Spien*, onvolm. verl. tijd van *spannen*.

3) In de and. bewerking: *als die visch hem roerde*. Dan is de zin: *al naar dat de visch zich verroerde*; maar onze lezing geeft ook een goeden zin: *alwaar de visch hen heen bewoog*.

4) *Royen*, d.i. *roeien*.

5) *Hande, ande*, d.i. *moeite, leed*. Zie DE VRIES, *Mnl. Wdb.* op *Ande*.

- Die hitte hem dicken wee dede.
 Doe quam een windes stoot,
 Die kiel doe henen vloot.
 Die visch hi zanc te gronde.
- 2160 Daer verledicht¹⁾ se God tier stonde.
 Si voeren voert een lettel bat,
 Doe quamen si teenre stat,
 Daert water was so dinne²⁾,
 Dat si onder hoerden daer inne
- 2165 Clocken luden ende clinghen,
 Ende oec papen zinghen;
 Si hoerden paerden neyen,
 Ende oec voghelen screyen;
 Si hoerden die honde bilen³⁾,
- 2170 Ende met hoernen ghilen,
 Ende vroylike zinghen,
 Ende dansen ende springhen;
 Van mannen ende van wiven
 So horden si onlede⁴⁾ driven.
- 2175 Doe si dit hoerde⁵⁾ daer onder,
 So hadden zijs groet wonder,
 Dat⁶⁾ hem so bi was,
 Ende si niet en saghen das.
 Die heeren bi rade ghemeene
- 2180 Worpen hute zinckel steene⁷⁾,
 Hoe diepe dat water ware:
 Die steene waren zware;
 In wel corter stonde,
 So waren si te gronde.
- 2185 Den ancker worpen si hute daer naer,
 Dies wart hem te moede zwaer;
 In den eersten valle

1) *Verledigen*, d.i. *verlossen* (KIL.).

2) *Dinne*, d.i. *dun*, *doorschijnend*.

3) *Bilen*. In de and. bewerking leest men: *bellen*, en het rijmwoord in het volg. vers (hier *ghilen*) luidt daar *scellen*, d.i. *schallen*. Doch *bilen* is het gewone woord voor *blaffen*, en *ghilen* is het Mhd. *geilen*, *zich verblijden*: dus hier *een vroolijk geluid maken*.

4) *Onlede driven*, d.i. *drukke maken*.

5) *Hoerde*, lees: *hoerden*.

6) *Dat*, d.i. *dat het*.

7) *Zinckel steene*, d.i. steenen, die zij lieten zinken aan touwen om de diepte te peilen.

- Die ancker wart met allen¹⁾
 Onder ghevaen ende ghebonden.
- 2190 Daer hilden si langhe stonden,
 Ende hadden wel groet wonder,
 Wiene hilde daer onder.
 Die meester stierman seide doe:
 'Ic en weet wat ic best doe,
- 2195 Snidic den ancker reep ontwee,
 So en moghen wi nemmee
 Den gront der zee ghewinnen sciere.
 Helpt ons, drochtijn²⁾, van hiere,
 Dore dijnre moeder eere:
- 2200 Nu en moghen wi nemmermeere
 Onser vaert ghenieten.'
 Dat zeil si neder lieten.
 Doe vraeghde sente Brandaen
 Enen sinen capelaen,
- 2205 Die gheheeten was Noë,
 Of hi te scrivene hadde mee
 Des wonders dat hi hadde ghesien.
 Noe sprac mettien:
 'Vader, ic heb langhe begheven³⁾;
- 2210 God danc: die bouc es vulscreven.'
 Doe sprac sente Brandaen:
 'So willic dat wi saen
 Desen bouc up hauen⁴⁾
 Ende voor sente Marien dragen:
- 2215 Want wi varen te hande
 Weder tote onsen lande:
 Onse peelgrimage es vuldaen,
 Dat hopic an Gode saen.'
 Doe dit al was ghedaen,
- 2220 Ghinghen si ten zeyle saen,
 Ende trockent an den maste,

1) *Met allen*, eene versterkende uitdrukking. Zie DE VRIES, Mul. Wdb., 174, 4.

2) *Drochtijn*, d.i. *heer*, *Christus*.

3) Lees met de andere bewerking *hebs* (d.i. *heb des*) voor *heb*; dan is de zin: *ik heb het sinds lang gelaten*, namelijk, nieuwe wonderen op te schrijven.

4) *Up haven*, d.i. *opheffen*, in den zin van het Hoogd. *aufheben*, d.i. *bezorgen*, vgl. vs. 2237.

- Ende bondent vele vaste.
 Den anckercabel sneden si ontwee,
 Ende voeren vroylic up die zee,
 2225 Ende quamen saen, te hant,
 Ghesont tot in haer lant.
 Den bouc nam sente Brandaen
 Ende alle die moonken saen,
 Ende ghinghen met hem scone
 2230 In den monster vrome¹⁾.
 Doe quamen hem jeghen
 Vele goede Gods deghen,
 Broeders ende papen,
 Also se God hadde ghescapen,
 2235 Ende ontfinghen die heeren
 Met wel groeter eeren.
 Dien bouc heeft hi up gheheven,
 Daer dat wonder in was bescreven.
 Doe quam een inghel van Gode,
 2240 Ende dede zijns heeren ghebode:
 'Sijt willecome, Brandaen,
 Dine vaert es vuldaen,
 Nu zijt up erderike
 Also langhe als u ghelike²⁾,
 2245 So vaert ten hemele int sitten³⁾ dijn.'
 Doe ghereeddi⁴⁾ hem ghewesse
 Brandaen, ende zanc messe,
 Ende doe die messe was vuldaen,
 2250 So en lettet niet lanc saen,
 Hi en staerf, die heleghe heere.
 God dede hem groote eere;
 Hi zant omme sine ziele
 Den inghel sente Michiele.
 2255 Men grouf⁵⁾ met eeren den lichame.
 Daer maecte men in sinen name
 Eene kerke, te waren,

1) *Vrome*, misschien moet ook hier *vrone*, d.i. *heilig*, gelezen worden. *Monster vrone* zou dan *heilig klooster* zijn.

2) *Ghelike*, d.i. *goed dunkt*. KIL. kent aan dit werkw. ook de beteekenis *convenire*, *congruere* toe.

3) *Dat sitten*, d.i. *zetel*, *zitplaats* (KIL.).

4) *Ghereeddi hem*, d.i. *hij bereidde zich*.

5) *Grouf*, d.i. *begroef*.

- Met -IX- scone autaren,
 Die beteekenden die -IX- jaer,
 2260 Dat seit die bouc over waer,
 Dat hi was in allenden¹⁾,
 Daer hem God wilde zenden.
 Nu biddic elken ende rade,
 Dat niemen en versmade
 2265 Brandaens avonture,
 Die hem dicke wart te zuere,
 No en segghe, no daer over²⁾ houde
 Dat loghene wesen soude:
 Want het leecht bescreven in lattine,
 2270 In meneghen cloester fine,
 Ende in menegher goeder stede,
 Daer ment hout in werdicheden:
 Want God toechde hem besondere
 Van sinen heymeliken wondre.
 2275 Die Spieghele³⁾ houdes oec orconden.
 Elc claghe sine sonden
 Den goeden sente Brandane,
 Den Gods onderdane,
 Dat hi altoes ende heden
 2280 Voer ons allen moete beden.
 Dies en moet hi niet vergheten,
 Want hit paradijs heet⁴⁾ bezeten:
 Dies moeten hoeren Christus, onse heere,
 2284 Dor siere liever moeder eere.

1) *Allenden*, d.i. *vreemde landen*.

2) *Daer over*, d.i. *daarvoor*.

3) *Die Spieghele*. Hier beroept zich de auteur op MAERLANTS *Spieg. Hist.* Zie van de uitgave van de *Maatsch. v. Letterk.* Inleid. p.L.

4) *Heet*, lees: *heeft*.

Slotaanteekening.

Nu ik op nieuw, bij de revisie van den bovenstaanden tekst, mijne oogen over dit éénig voortbrengsel onzer middeleeuwsche Nederlandsche letterkunde heb laten gaan, ben ik al meer tot de erkentenis gekomen, dat wij hier, waar wij noch de taal der ridderromans, noch die der burgerlijke school aantreffen, te doen hebben met het werk van eenen geestelijke uit den tijd van de vernieuwing der kerkelijke geleerdheid door de Dominikanen, die tegen het einde der 13de eeuw den invloed der Franciskanen poogden te evenaren door zich op hunne beurt tot het geringe volk te wenden en hunne geleerdheid in de taal des volks te verspreiden. Sedert den tijd van den Keulschen Dominikaan ALBERTUS MAGNUS en Koning WILLEM II, Graaf van Holland, kon het niet anders of er moest verband bestaan tusschen Nederlandsche en Overlandsche geestelijken, en nog in den tijd van LODEWIJK DEN BEIJER was er een verkeer tusschen de Duitsche, ja de Zwitsersche, en de Nederlandsche 'Gods vrienden', levendiger dan men zulks in de Middeleeuwen zou vermoeden. Uit dezen samenhang van Nederlanders met Duitschers van verschillende godsdienstige richtingen laten zich mijns bedunkens de sporen van Hoogduitschen invloed in dit dichtwerk, bepaaldelijk in het voorkomen van anders in onze middennederl. geschriften niet aangetroffen woorden, genoegzaam verklaren.

Uit een en andere aantekening blijkt, dat mijn vriend Prof. DE VRIES de drukproeven mede heeft nagezien. Op die wijze heeft hij meer dan uit de weinige plaatsen waar ik hem noem, blijken zou, bijgedragen om dit rijmwerk de opheldering te geven, die het behoefde. Ik ben hem daarvoor mijnen dank schuldig.